

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедрою

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

 «18» 12 2024 р.
(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: **Вплив діяльності транснаціональних корпорацій**
на розвиток світової економіки

Виконав: студент VI курсу, групи 6451м
Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Демков І.М.

(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н. Вдовиченко Л.Ю.

(прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2024 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Факультет економіки та екології моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

 С.М. Марущак
«14» 12 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту Демкову Ігорю Миколайовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток світової економіки.

Керівник роботи к.е.н., доцент кафедри економічної політики та безпеки Вдовиченко Лариса Юріївна.

Затверджено наказом ректора №1074уч від «15» жовтня 2024 року.

2. Термін подання роботи: 5 грудня 2024 року.

3. Вихідні дані по роботі: документи ООН, дисертаційні видання, наукові статті, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, статистичні матеріали, Інтернет-ресурси.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) Теоретичні аспекти дослідження ролі транснаціональних корпорацій у світовій економіці; Оцінка вкладу ТНК у сучасний світовий інвестиційний процес; Тенденції розвитку інвестиційної діяльності ТНК в Україні.

5. Перелік презентаційних матеріалів Мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження; Структурно-логічна схема дослідження; Зв'язок теми роботи з об'єктом, методологія та методи дослідження; Основні риси та особливості діяльності ТНК, їх роль у сучасній світовій економіці; Сутнісні риси ТНК п'ятого покоління; Переваги діяльності ТНК у країнах базування; Основні теорії ТНК; Інвестиційна стратегія ТНК; ТОП-10 найбільших ТНК світу; Фактори впливу на залучення ПІІ до країни; Переваги створення ТНК МСА; Обсяги ПІІ ТНК за період їх діяльності в Україні; Взаємовигідні для ТНК та української держави перспективні інвестиційні напрями діяльності; Інтерпретація моделі механізму взаємодії національної економіки з ТНК.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	02.09.2024р.- 16.09.2024р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	16.09.2024р.- 30.09.2024р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2024р.- 31.10.2024р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2024р.- 15.10.2024р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6.	Розробка теоретичного розділу	16.10.2024р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	31.10.2024р.	
8.	Розробка проектного розділу	15.11.2024р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	25.11.2024р.	
10.	Редагування рукопису роботи та ознайомлення з ним наукового керівника	02.12.2024р.	
11.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	04.12.2023р.	
12.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	05.12.2024р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	05.12.2024р.	
14.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	12.12.2024р.	
15.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	12.12.2024р.- 16.12.2024р.	
16.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	16.12.2024р.- 18.12.2024р.	
17.	Захист роботи перед АК	16.12.2024р.	

Студент

(підпис)

Демков І.М.
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

Вдовиченко Л.Ю.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ..	10
1.1. Сутність та етапи розвитку транснаціональних корпорацій.....	10
1.2. Концепція діяльності ТНК на етапі глобалізації світогосподарських зв'язків.....	16
1.3. Сучасні тенденції еволюції ТНК.....	22
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВКЛАДУ ТНК У СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС.....	28
2.1. Діагностика світогосподарських умов розвитку інвестиційної діяльності ТНК.....	28
2.2. Економетричний аналіз припливу ПІІ у приймаючі країни.....	34
2.3. Міжнародні стратегічні альянси як сучасна тенденція розвитку ТНК та їх вплив на ПІІ.....	38
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ.....	44
3.1. Вплив діяльності світових ТНК на економіку України.....	44
3.2. Шляхи використання в Україні зарубіжного досвіду у сфері регулювання прямих інвестицій ТНК.....	48
3.3. Напрямки формування в Україні механізму взаємодії держави з ТНК у повоєнний період.....	52
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60
ДОДАТКИ.....	65

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ТНК – транснаціональна корпорація

ЗіП – злиття і поглинання

КР – країни, що розвиваються

НДДКР – науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

НТР – науково-технічна революція

НТП – науково-технічний прогрес

ПІ – прямі іноземні інвестиції

СА – стратегічний альянс

МСА – міжнародний стратегічний альянс

СП – спільне підприємство

ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі та розвитку

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні немає жодного значного процесу в світовій економіці, що відбувався б без участі транснаціональних корпорацій (ТНК). ТНК – міжнародні компанії, які використовують комплексну глобальну філософію бізнесу, що передбачає функціонування компанії як всередині країни, так і за кордоном. Вони є рушійною силою найважливіших процесів сучасної світової економіки. ТНК визначають динаміку, структуру, рівень конкурентоспроможності товарів і послуг на світовому ринку, контролюють міжнародний рух капіталу і прямих іноземних інвестицій. Вплив ТНК на економіку різних країн світу невинно зростає. Наразі найбільші корпорації можуть диктувати умови не тільки своїм конкурентам, а й цілим державам – завдяки своїй фінансовій могутності та політичному лобіюванню на найвищих рівнях. Доходи цих корпорацій перевищують обсяги ВВП багатьох країн світу. ТНК, які представлені в багатьох країнах світу, здатні впливати на всі сфери суспільного життя. А найбільш могутні здатні навіть ухилятися від економічного і політичного контролю.

Проблема дослідження сутності та діяльності ТНК, а також процеси транснаціоналізації тривалий час перебувають у центрі уваги багатьох вчених, як зарубіжних, так і вітчизняних, зокрема таких як: В. Венгер, К. Гудим, Д. Латинін, А. Михайлишин, М. Прохорова, Н. Рябец, Б. Стеценко, Т. Циганкова та ін. При цьому дослідження наслідків впливу функціонування ТНК породжує суперечливі дискусії між різними науковцями.

У цей же час сучасні процеси у нашій державі, які пов'язані з глобалізацією, потребують аналізу з позиції міжнародної діяльності ТНК. Це зумовлено особливостями їх розвитку, стратегічним значенням для функціонування національної економіки та необхідністю адаптації інструментарію державного регулювання, ефективної підтримки конкурентної діяльності ТНК у рамках глобалізації економічних процесів.

Таким чином, аналіз впливу діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток світової економіки є одним із найбільш актуальних напрямків економічних досліджень у наш час.

Означене зумовило вибір теми, формулювання мети, постановку й вирішення основних завдань кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад діяльності транснаціональних корпорацій і визначення їх впливу на розвиток світової економіки та української економіки зокрема.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- розглянути сутність та етапи розвитку транснаціональних корпорацій;
- обґрунтувати концепції діяльності ТНК на етапі глобалізації світогосподарських зв'язків;
- окреслити сучасні тенденції еволюції ТНК;
- здійснити діагностику світогосподарських умов розвитку інвестиційної діяльності ТНК;
- провести економетричний аналіз припливу ПІІ у приймаючі країни;
- дослідити міжнародні стратегічні альянси як сучасну тенденцію розвитку ТНК та охарактеризувати їх вплив на ПІІ;
- визначити вплив діяльності світових ТНК на економіку України;
- запропонувати шляхи використання в Україні зарубіжного досвіду у сфері регулювання прямих інвестицій ТНК;
- рекомендувати напрямки формування в Україні механізму взаємодії держави з ТНК у повоєнний період.

Об'єктом дослідження є процес, пов'язаний із впливом діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток світової економіки та України зокрема.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні засади та практичні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій та їх впливу на розвиток світової економіки та української економіки зокрема.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано сукупність методів наукового пізнання. Так, історичний метод використовувався при дослідженні етапів розвитку транснаціональних корпорацій та сучасних тенденцій еволюції ТНК. Методи системного та структурного аналізу були використані при встановленні сутності транснаціональних корпорацій. Порівняльний метод дав можливість дослідити міжнародні стратегічні альянси як сучасну тенденцію розвитку ТНК та охарактеризувати їх вплив на ПІІ. Економетричні методи дозволили провести аналіз припливу ПІІ у приймаючі країни. Методи синтезу та аналізу застосовувалися під час висвітлення теоретичних аспектів обраної теми; дедукції й індукції – для зведення та представлення теоретичного і практичного матеріалу; статистичні методи, які застосовувалися на базі узагальнюючих показників, дозволили представити результати дослідження у таблицях і графіках. Системний підхід є методологічною основою всієї кваліфікаційної роботи й застосовувався для вирішення більшості завдань дослідження. Слід зазначити, що в кваліфікаційній роботі широко використовувався комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовувалися, доповнювали один одного і дозволили розглядати досліджувані процеси і явища в їх єдності й різноманітності.

Інформаційною базою дослідження є документи ООН, дисертаційні видання, наукові статті, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, статистичні матеріали, Інтернет-ресурси.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в дослідженні сучасного стану транснаціональних корпорацій, їх діяльності та розвитку, а також їх впливу на світову економіку та Україну зокрема, що дозволило запропонувати шляхи використання в Україні зарубіжного досвіду

у сфері регулювання прямих інвестицій ТНК та рекомендувати напрямки формування в Україні механізму взаємодії держави з ТНК у повоєнний період.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної магістерської роботи обговорювалися на Наукових економічних читаннях (онлайн) «Сталий розвиток в умовах цифрової трансформації економіки», присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора В.Ч. Лі» (02-03 грудня 2024 року). За результатами дослідження опубліковано одні тези доповіді загальним обсягом 6 сторінок.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Повний обсяг – 74 сторінки, з них основний текст – 55 сторінок. Робота містить 7 таблиць, 14 рисунків і 7 додатків. Список використаної літератури налічує 45 найменувань на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Сутність та етапи розвитку транснаціональних корпорацій

Діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) є основною рушійною силою в умовах інтеграції та глобалізації світової економіки. ООН визначає ТНК, як господарюючий суб'єкт, який має/не має статус юридичної особи, що складається з материнської компанії та її іноземних філій [1; 2].

ТНК сприяють посиленню процесу глобалізації. Інвестиції, які вкладені ТНК, підтримують регіональну економічну інтеграцію, як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються (КР), особливо за допомогою міжнародної торгівлі.

Аналіз діяльності ТНК слід розглядати у двох аспектах світової економіки. По-перше, це присутність товарів та послуг окремих фірм на зовнішніх ринках. По-друге, ведення бізнесу за допомогою іноземних інвестицій.

ТНК стали сьогодні головними матеріальними носіями транснаціоналізації економічної діяльності. У ході розвитку цього процесу змінювалися і критерії виділення ТНК, які затверджуються та приймаються певними міжнародними організаціями. Наприклад, такими параметрами є [2]:

- 1) кількість країн, де розташовані філії корпорації (не менше шести);
- 2) кількість країн, де розміщені виробничі потужності корпорації (щонайменше трьох);
- 3) лідируючі позиції на ключовому ринку з річним оборотом понад 100 млн дол.;
- 4) частка іноземних операцій у доходах чи продажах корпорації (не менше чверті);
- 5) міжнародний склад персоналу та вищого керівництва корпорації.

В сучасних умовах експерти до ТНК відносять компанію, яка відкриває різні підрозділи (заводи, виробничі центри, торговельні представництва тощо) в інших країнах, проте переважним є підрозділ, що знаходиться у країні базування.

Аналіз наукової літератури [3-6] дозволяє нам виділити певні риси та особливості діяльності ТНК, зазначені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні риси та особливості діяльності ТНК
(складено автором на основі [7])

Риси ТНК	Особливості ТНК
1) активний учасник розвитку світового господарства, процесів міжнародного поділу праці; 2) висока інтенсивність внутрішньокорпораційної торгівлі між розташованими у різних країнах підрозділами; 3) відносна незалежність у прийнятті рішень від країн базування і приймаючих країн; 4) відносна незалежність руху капіталу від процесів, які виникають у національних межах; 5) глобальна структура зайнятості і міждержавна мобільність менеджерів; 6) розробка, передача і використання передової технології в рамках замкнутої корпоративної структури; 7) ТНК об'єктивно регулює світогосподарські відносини, здійснюючи операції з метою вилучення високого прибутку; 8) характерний особливий підхід до відносин зі своїми клієнтами і конкурентами.	1) міжнародна діяльність відіграє для ТНК більш важливе значення, ніж внутрішні операції; 2) ТНК мають у своєму розпорядженні широку промислову базу за кордоном; 3) ТНК займаються всіма доступними видами міжнародного бізнесу; 4) ТНК беруть участь у створенні та впровадженні нових продуктів або технологій; 5) в основі стратегії розвитку ТНК лежить інтеграційний підхід.

Історія становлення ТНК сягає корінням у середньовіччя, коли Англія та Голландія активно колонізувала інші країни, створюючи підрозділи своїх підприємств. Початок цьому процесу було покладено у XVI столітті. Яскравим прикладом того часу є Британська Ост-Індська торгова компанія, яка відкривала з 1600 року підрозділи у країнах Африки, Америки та Далекого Сходу. Проте ті компанії, звичайно ж, лише віддалено нагадують сучасні ТНК.

Схожі на сучасні ТНК компанії почали формуватись у XIX столітті в часи розвитку промисловості (рис. 1.1).

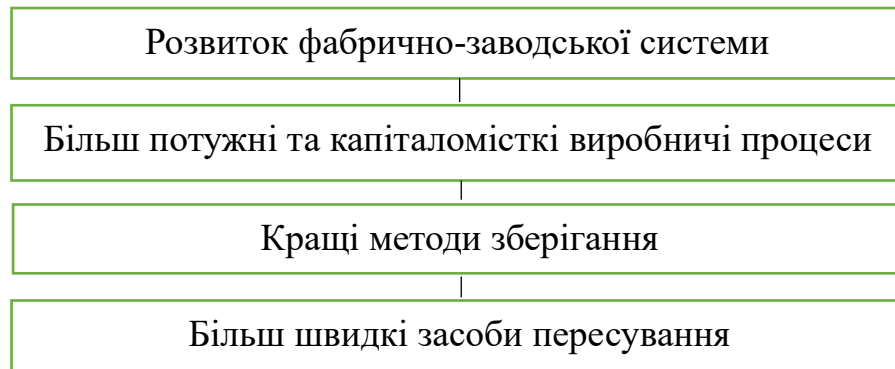

Рис. 1.1. Характеристики, які пришвидшили розвиток ТНК у XIX столітті (розроблено автором)

Найактивніше філії за кордоном створювали компанії США та країн Західної Європи. Основні напрями інвестування цих компаній були такі: Латинська Америка, Азія, Близький Схід, Африка.

Цілі транснаціональної експансії було направлено на пошук ресурсів, збільшення чи захист ринків збуту, досягнення політичних мотивів.

При цьому саме компанії США стояли біля витоків розвитку ТНК, про це свідчить те, що після Другої світової війни американські компанії були основними постачальниками іноземних інвестицій у світовій економіці. І лише через два десятиліття їхнє місце посіли європейські та японські компанії.

Безсумнівно, що ТНК, як і раніше, відіграють велику роль у сучасній світовій економіці, але їх роль можна розглядати з двох аспектів (рис. 1.2).

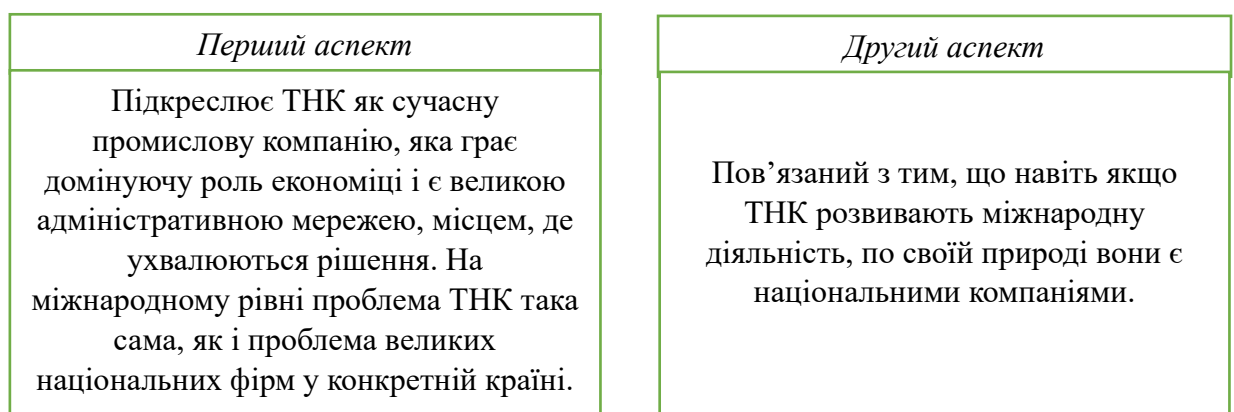

Рис. 1.2. Роль ТНК у сучасній світовій економіці (розроблено автором)

ТНК є одним із найважливіших суб'єктів, що формують сучасну глобальну економіку. Одна з найяскравіших переваг роботи ТНК – це здатність реагувати на місцеві ринки, де вона має виробничі потужності. Така гнучкість спонукає деякі ТНК створювати індивідуальні продукти або надавати різноманітні послуги для стратегічного поширення серед цільових аудиторій.

В еволюції ТНК виділяють п'ять етапів. Ці етапи описують суттєві розбіжності у стратегії, світогляді, орієнтації та практиці підприємств, які працюють більш ніж в одній країні. Одна з ключових відмінностей компаній на цих різних етапах – орієнтація [7].

Перший етап – внутрішній. Характеристики цього етапу представлено на рис. 1.3.

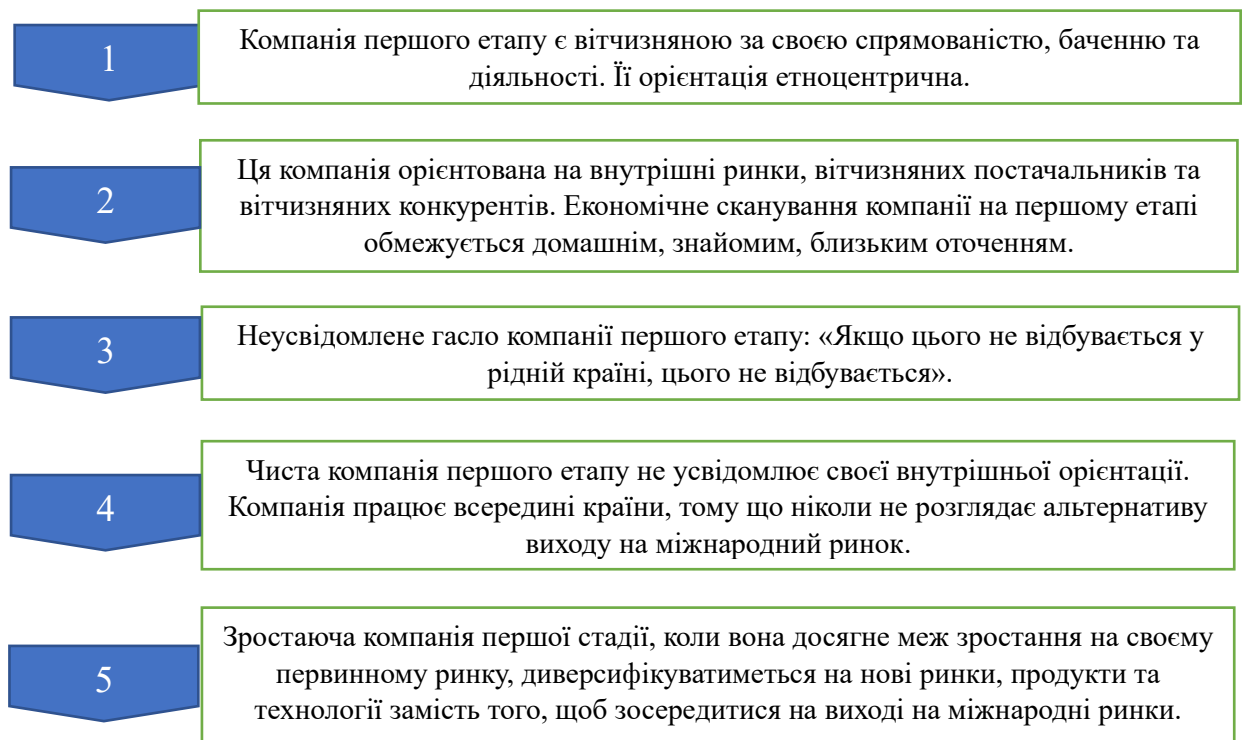

Рис. 1.3. Характеристика першого етапу розвитку ТНК (розроблено автором)

Другий етап – міжнародний. Його характеристики зазначено на рис. 1.4.

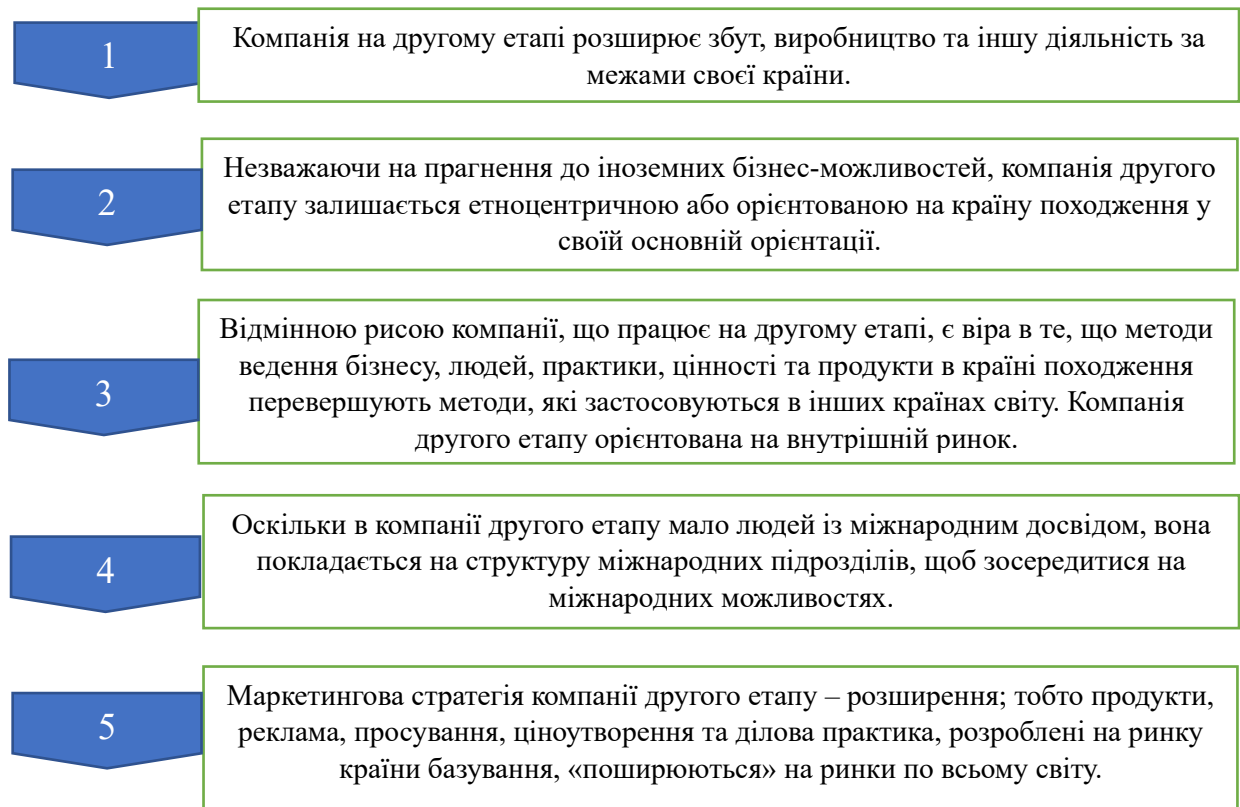

Рис. 1.4. Характеристика другого етапу розвитку ТНК (розроблено автором)

Третій етап – багатонаціональний (рис. 1.5).

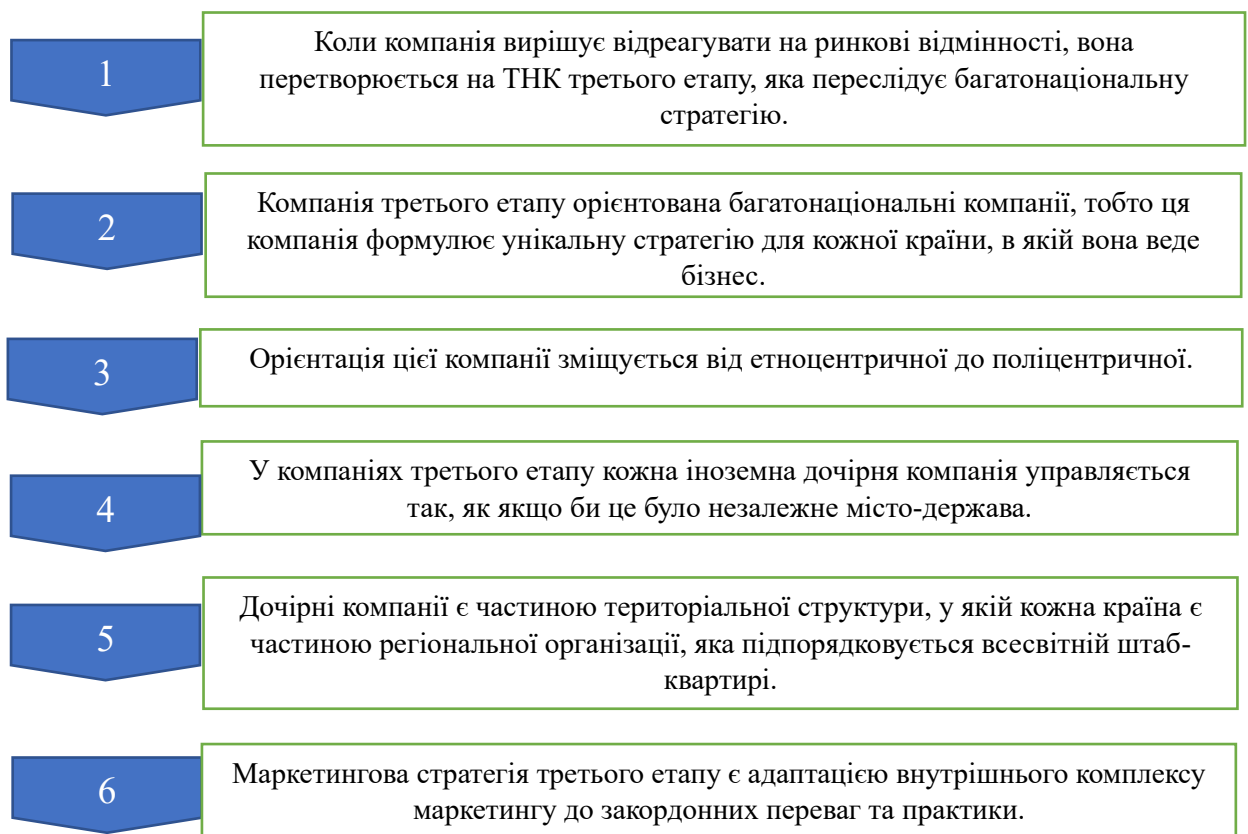

Рис. 1.5. Характеристика третього етапу розвитку ТНК (розроблено автором)

Четвертий етап – глобальний. Основні характеристики даного етапу такі:

- впровадження глобальної маркетингової стратегії (наприклад, Harley Davidson) чи глобальної стратегії пошуку постачальників (Gap);
- відсутність глобалізації всіх функцій.

П'ятий етап – транснаціональний, основні характеристики якого розкрито на рис. 1.6.

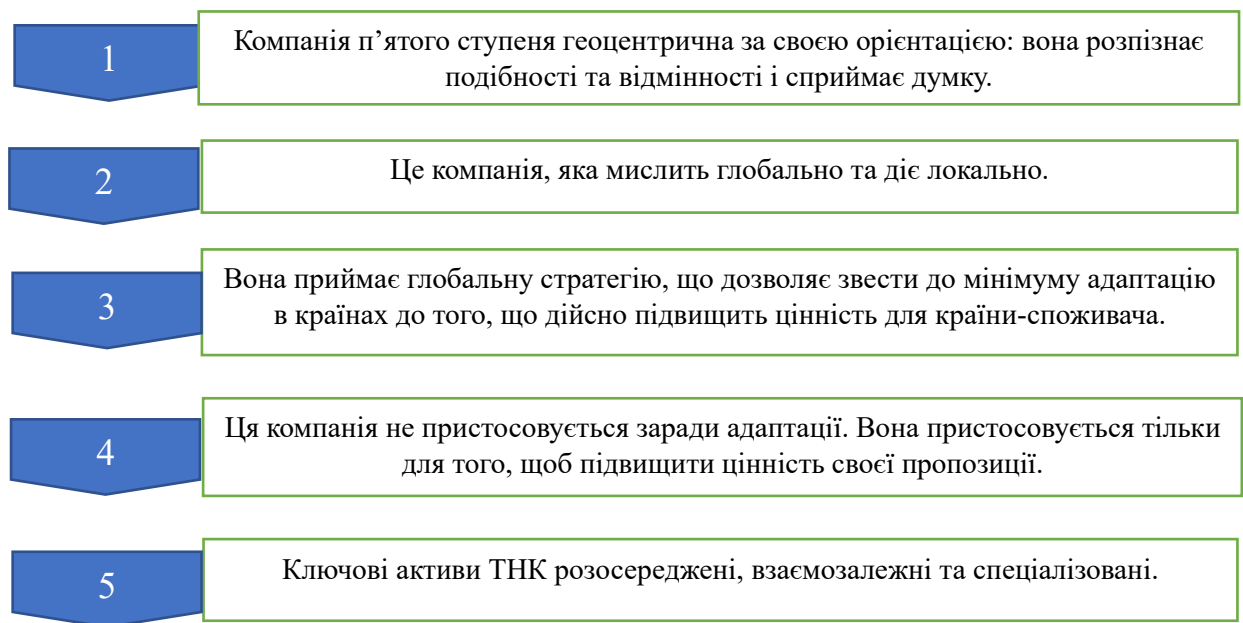

Рис. 1.6. Характеристика п'ятого етапу розвитку ТНК (розроблено автором)

Таким чином, важко переоцінити значущість ТНК. Світова економіка та й загалом усі міжнародні економічні відносини розвиваються переважно завдяки діяльності подібних корпорацій. ТНК контролюють понад 50% світового промислового виробництва, більше 75% світової зовнішньої торгівлі, а також близько 80% світової бази патентів та ліцензій на техніку, технології та ноу-хау [8].

ТНК сприяють посиленню міжнародного поділу праці. Вони впливають не тільки на економічну складову, а й на всі сфери життя, наприклад, на політичну.

Завдяки ТНК створюються сотні тисяч нових робочих місць, виручка деяких корпорацій перевищує обсяги ВВП багатьох країн.

У ряді випадків ТНК можуть зробити певний внесок у розвиток КР, що знаходить відображення в [7]:

- одержанні ними передових виробничих технологій у деяких галузях національного виробництва (добувна, текстильна, швейна, електронна та ін.);
- сприянні перетворенню КР з експортерів сировини на продавців готової продукції;
- прискоренні процесів технологічних інновацій;
- збільшенні зайнятості місцевого населення та зростанні доходів місцевих працівників корпорацій;
- модернізації методів управління.

Тому, на нашу думку, ТНК виступають новою силою у світовій економіці, а в даний час вони є, перш за все, головним двигуном інтернаціоналізації.

1.2. Концепція діяльності ТНК на етапі глобалізації світогосподарських зв'язків

Стійка позиція ТНК у світовій економіці спирається на функції, які вони виконують [9]:

- рух ресурсів та потенціалу виробництва/торгівлі;
- стимулювання зростання та економічної ефективності;
- стимулювання реструктуризації;
- посилення конкуренції на ринку;
- інтеграція підприємств та економіки.

Причиною виникнення міжнародних виробничих формувань є традиційне прагнення підприємців знизити витрати виробництва та отримати надприбутки. У гонитві за високими доходами вони виходять на світовий ринок, об'єднуються та спрямовують виробничу, збутову, фінансову і

соціальну політику на використання природних та трудових ресурсів у глобальних масштабах.

Застосування переваг виникає через нерівномірну наявність факторів виробництва, економію на масштабах виробництва, складність проникнення на товарні ринки інших країн у зв'язку з протекціоністською політикою держави. Розосередження (диверсифікація) виробничих потужностей та сервісних центрів у різних регіонах світу дають таким корпораціям можливість отримувати необхідний надприбуток за рахунок використання переваг міжнародного поділу праці та специфіки національних внутрішніх ринків. Вихід багатьох підприємств на світовий ринок загострює конкуренцію між ними, що також спонукає підприємців концентрувати свої капітали та виробництво у міжнародному масштабі. Дедалі більше корпорацій розгортають міжнародну діяльність і отримують більшу частину прибутку за кордоном.

Географія та масштаб діяльності ТНК постійно змінюються залежно від економічних умов, що складаються в окремих країнах та світовому господарстві загалом. Однак діяльність фірм за кордоном вимагає вивчення статистики, національних законів та стану ринків тієї країни, до якої експортується капітал. Для кожної ТНК існують спільні риси у стратегії зарубіжного інвестування. До них відносяться [7; 9]:

- формування цілей майбутньої операції;
- оцінка можливостей та рівнів конкурентоспроможності підприємства на новому ринку;
- вибір головного напрямку зарубіжної діяльності (торгівля, кооперація у виробництві чи науці);
- вибір організаційної форми зарубіжної діяльності;
- оцінка інвестиційного клімату в країні, що приймає;
- вивчення та вибір юридичних форм зарубіжних підприємств;
- розробка конкретної програми дій із можливими партнерами у приймаючій країні.

Виділимо основні переваги діяльності ТНК перед компаніями у країнах базування (рис. 1.7).

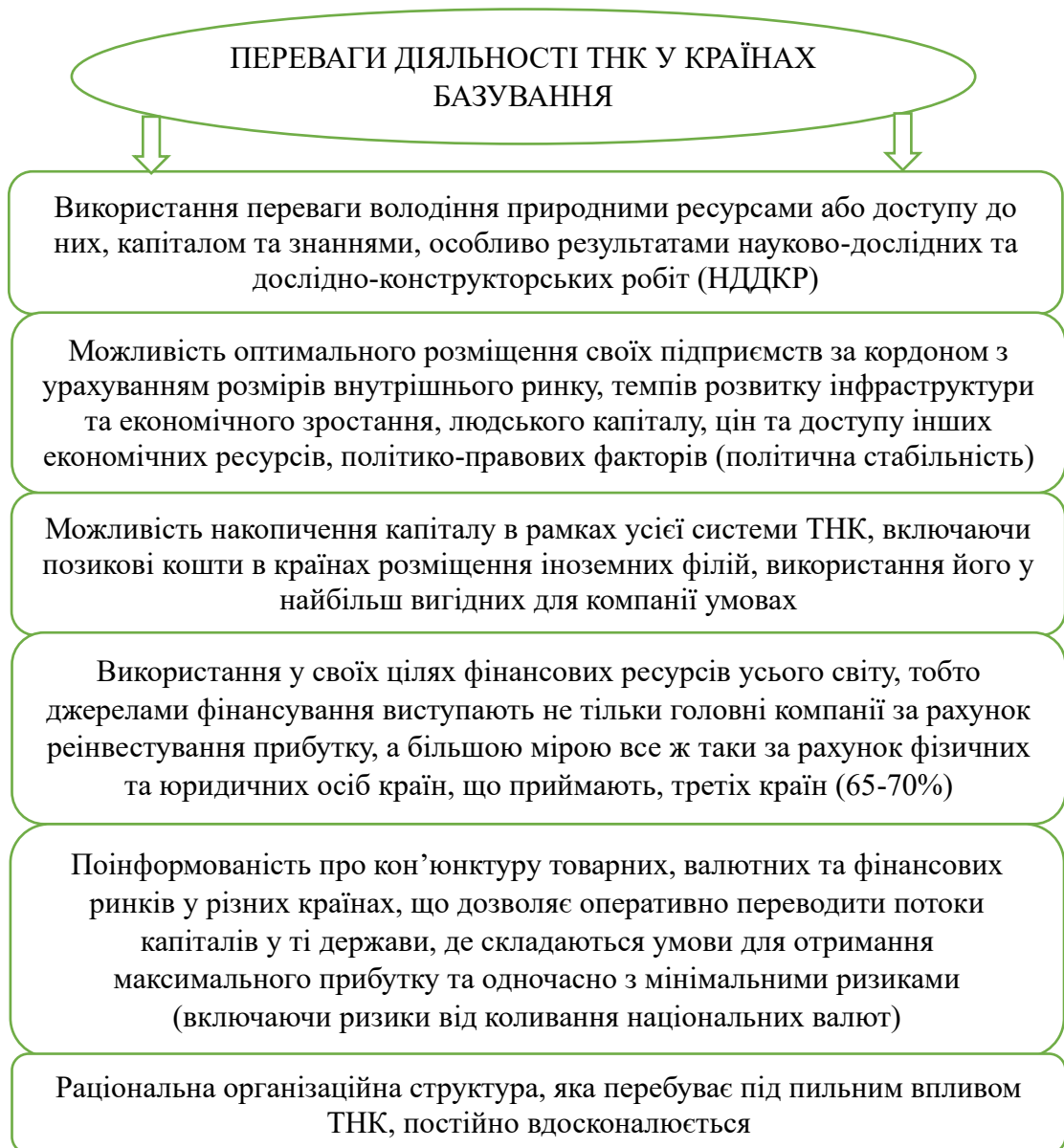

Рис. 1.7. Основні переваги діяльності ТНК у країнах базування
(складено автором на основі [2])

ТНК дуже різні за своїми розмірами і включають зростаючу кількість дрібних та середніх підприємств. До них увійшли ТНК з постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, які недавно почали залучатися до міжнародного виробництва, і великі ТНК з РК (причому деякі з них дуже

великі, наприклад, розмір іноземних активів нафтової корпорації з Бразилії – 7 млрд дол. США) [1].

Майже весь список 100 найбільших у світі нефінансових ТНК – з країн «Тріади» (ЄС, Японія та США), тоді як 7 представляють КР. Хоча ранги компаній можуть змінюватися рік у рік, членство у списку ста найбільших ТНК за останнє десятиліття сильно не змінювалося [9]. Навіть ранжирування ТНК за рівнем транснаціональності (характеризується індексом, що відбиває спільну важливість іноземних активів, продажу та зайнятості як частки відповідних сумарних величин) та індексу інтернаціоналізації (співвідношення числа зарубіжних філій до загального числа) було досить стабільним.

Найбільші ТНК визначаються з урахуванням вартості активів, які контролюють за кордоном. Такий контроль зазвичай становить частку в акціях чи власності, що визначається як прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Слід зазначити, що основним засобом впливу ТНК на економіку країни саме є ПІІ. ТНК володіють від 80% до 90% ПІІ світу, що збільшує економічний потенціал країн, у яких діють дочірні підприємства чи філії ТНК [8]. Проте ТНК здійснюють міжнародну діяльність і через неакціонерні угоди (тобто без утворення власності), включаючи стратегічні партнерства.

Кількість таких партнерств зростає, особливо у сферах інформаційної технології, фармацевтиці та автомобільної промисловості. Такі партнерства допомагають фірмам у пошуках способів скорочення витрат і ризиків і надають їм гнучкість, яка необхідна у невпевненому і постійно змінюваному технологічному оточенні.

Експансію міжнародного виробництва в останні періоди було полегшено фактично всіма країнами шляхом зміни їхніх регулюючих правил. Беручи до уваги більш сприятливі для ПІІ режими, кількість двосторонніх інвестиційних угод, укладених дедалі більше між РК, як і угод про подвійне оподаткування, тому зростає з кожним роком.

Концепцію діяльності ТНК у сучасних умовах направлено на [7; 9]:

1. Поповнення дефіциту заощаджень: Першим важливим внеском ТНК є його роль у поповненні дефіциту ресурсів між наміченим або бажаним рівнем інвестицій та внутрішніх заощаджень.

2. Поповнення дефіциту торговельного балансу: Другий вклад відноситься до поповнення дефіциту валютного або торговельного балансу. Якщо ТНК може генерувати чистий позитивний потік експортних надходжень, то приплив іноземного капіталу може зменшити або навіть усунути дефіцит у платіжному балансі.

3. Поповнення дефіциту доходів: Третя важлива роль ТНК полягає у поповненні розриву між цільовими державними податковими надходженнями та локальними податками. Шляхом оподаткування прибутку ТНК уряди країн, що розвиваються, здатні мобілізувати державні фінансові ресурси для проєктів в області розвитку.

4. Заповнення управління/технологічного розриву: ТНК не тільки надають фінансові ресурси, але вони також пропонують «пакет» необхідних ресурсів, що включає досвід управління, підприємські здібності та технологічні навички.

Діяльність ТНК поряд з позитивними сторонами має і негативні. Хоча ТНК постачають капітал, вони можуть знизити рівень внутрішніх заощаджень та інвестицій шляхом придушення конкуренції через ексклюзивні виробничі угоди з урядами приймаючих країн. ТНК часто не в змозі реінвестувати велику частина свого прибутку, в той же час вони можуть перешкоджувати розширенню місцевих фірм. Компанії також виявляють інтерес до прибутку за рахунок споживача. ТНК часто мають монопольну владу, яка дозволяє їм отримати надприбуток.

Подекуди, економічна міць ТНК стає джерелом прихованих конфліктів з тими державами, на території яких здійснюється їх діяльність. Інтереси ТНК стоять за війнами і державними переворотами в країнах Близького та Середнього Сходу, Латинської Америки, змінами урядів у Європі та Азії. ТНК лобіюють інтереси окремих високопоставлених урядовців або цілих

політичних партій, підтримують формування економічних інтеграцій на різних рівнях, можуть займатися хабарництвом.

До того ж диджиталізація економіки та суспільства дозволила ТНК збільшити свої структурні ресурси влади. Це перш за все пов'язано з їх високою участю у побудові цифрової економіки. Доступ до даних користувачів, право на найважливіші технології та розробки, а також їх ефективне впровадження призвели до особливого стану саме цифрових ТНК. Характеристики джерел влади бізнесу цифрових ТНК зазначено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Джерела влади бізнесу цифрових ТНК у сучасному світі
(складено автором на основі [10])

Джерела влади	Характеристики	Ресурси
Структурні	Ключове положення цифрового бізнесу в країнах, що прагнуть до реалізації моделі цифрової економіки; Важлива роль у розробці та впровадженні цифрових технологій у різні сфери діяльності; Концентрація капіталу в ІТ-корпораціях та слабке регулювання антимонопольними органами.	Доступ до даних користувачів; Монополізація ряду цифрових сервісів та сфер (соціальні мережі, надання відеоконтенту), що дозволяють формувати картину світу громадян, транслювати вигідні для себе цілі.
Інструментальні	Вплив на прийняття рішень через лобізм, GR, участь у фінансуванні виборчих та PR-кампаній певних країн	Використання фінансового прибутку для лобізму вигідних законопроектів та підтримки кандидатів; Можливість залучення провідних фахівців у сфері лобізму та GR.
Інституційні	Взяття на себе низки державних функцій; Прагнення до громадського блага; Розвиток цифрової інфраструктури.	Перевага перед державою у розробці та впровадженні ключових цифрових технологій; Управління цифровою інфраструктурою в інших країнах.

Цифрові ТНК подекуди вже перевершують державу за рівнем технологічного розвитку та якістю надання послуг користувачам.

Високі темпи розвитку та розповсюдження цифрових технологій, як і будь-який складний процес, приносять із собою як великі можливості та різні блага, так і загрози і негативні наслідки на глобальному рівні (зростання цифрової нерівності, захист конфіденційності та персональних даних, кібершпиунство і кібертероризм тощо). Відповіддю на вказані виклики може стати лише скоординована співпраця інститутів держави, бізнесу та громадянського суспільства на всіх рівнях взаємодії. Тому політичне керівництво певної країни, представники потужних цифрових ТНК, освіти та некомерційного сектора повинні сформулювати базові ідеї та цілі відповідної співпраці національної економіки та ТНК, що буде нами і сформульовано у пункті 3 розділу 3 цієї кваліфікаційної роботи.

Звідси з усією очевидністю випливає те, що турбота про перетворення провідних вітчизняних корпорацій на транснаціональні стала усвідомленою метою зовнішньої політики держав, які прагнуть посилення свого впливу в міжнародному масштабі. Отже, доцільним в цьому аспекті є і розробка відповідної стратегії та політики щодо просування ТНК українського походження на світових (глобальних) ринках товарів, послуг та капіталу.

1.3. Сучасні тенденції еволюції ТНК

Історично, як це нами розглядалося у пункті 1 розділу 1 цієї кваліфікаційної роботи, розвиток ТНК пройшов ряд етапів, і з періоду зародження перших ТНК на початку ХХ століття вони зазнали суттєвої еволюції. Зараз можна говорити про розвиток ТНК п'ятого покоління [7], сутнісні риси якого представлено на рис. 1.8.

Сучасний етап розвитку ТНК характеризується не стільки появою глобальних корпорацій, як глибокою еволюцією стратегії своєї діяльності, що проявляється щонайменше у наступних тенденціях [7]:

– в умовах сучасного етапу НТР і жорсткої глобальної конкуренції головною метою діяльності ТНК є не просто отримання максимального

прибутку, а максимізація прибутку на тлі довгострокової фінансової стійкості та «максимізації ринку» – мається на увазі стратегічна стабільність фінансового стану корпорації;

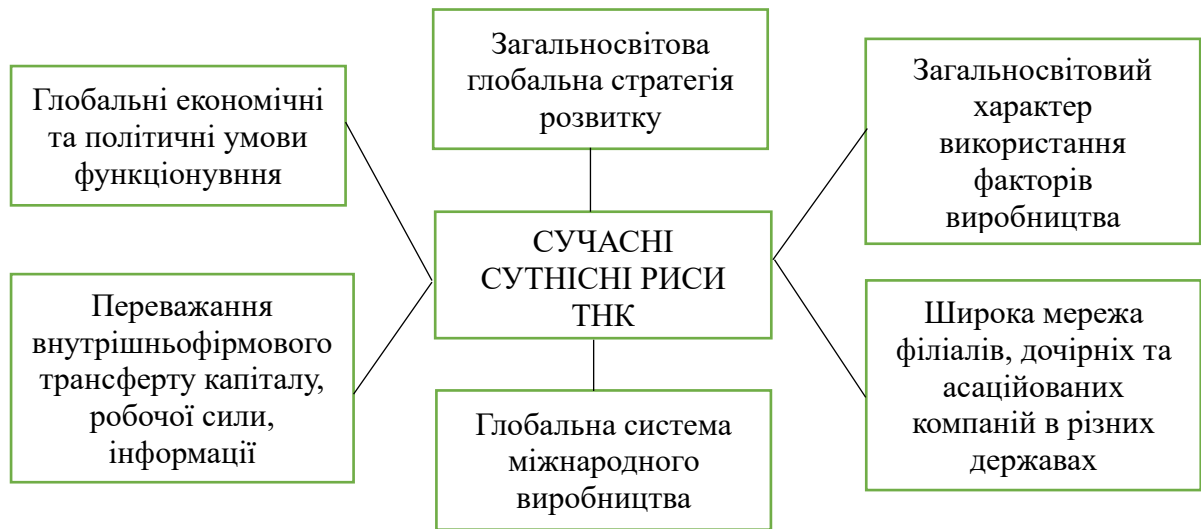

Рис. 1.8. Сутнісні риси ТНК п'ятого покоління (розроблено автором)

– створення глобальних мереж виробництва та збуту в рамках єдиної глобальної стратегії компанії. При цьому, не задовольняючись створенням виробництва закінченого циклу в одній країні, ТНК прагнуть спеціалізувати кожне підприємство в їхній глобальній мережі на раціональному виробництві окремого вузла, компонента для кінцевого створення там, де це найбільш вигідно;

– розширення масштабів міжнародного поділу праці в рамках ТНК засноване на горизонтальній та вертикальній інтеграції виробничої, дослідницької, збутової та іншої діяльності, розкиданих по різних частинах світу підрозділів компанії;

– міжнародне виробництво, що створюється ТНК, носить як матеріальний, так й нематеріальний характер: в останнє десятиліття інтенсивно зростають ПП у сферу послуг, розвиток науки;

– стратегія ТНК у галузі розвитку обробної промисловості базується на якісно новій (глобальній) комбінації матеріальних, фінансових та людських ресурсів і націлена на підвищення продуктивності праці та зростання

ефективності виробництва (за деякими оцінками, частка обробної промисловості в 2025 році не перевищить 10% світового ВВП, але за рахунок зростання продуктивності та ефективності світові потреби в її продукції будуть задоволені повністю);

- інтенсивний розвиток внутрішньокорпоративної торгівлі між підрозділами ТНК;

- вивезення капіталу міжнародними корпораціями у формі ПП націлюється не лише на збільшення кількості зарубіжних філій, а й на скорочення розриву в організації та технології виробництва між промислово розвиненими та іншими країнами: якість виробів та послуг ТНК незалежно від країни виробництва має відповідати світовим стандартам;

- розробка, передача та використання технологій переважно в межах замкнутої корпоративної структури, а також з метою зниження ризику у конкурентній боротьбі – створення спільних науково-дослідних центрів та програм, перехресне ліцензування з іншими корпораціями (як партнерами, так і конкурентами);

- диверсифікація діяльності міжнародних корпорацій за формами (близько 15), при цьому найбільш ефективними вважаються гібридні або комплексні форми зовнішньоекономічної діяльності: рух товарів, капіталів, технологій, знань;

- «сплетіння» ТНК, що належать до різних національних та міжнародних центрів, і посилення їхньої взаємодії у вигляді стратегічних систем, сімей, альянсів, злиттів і поглинань (ЗіП);

- прагнення пристосуватися до триполюсної моделі світу визначає відкриття ТНК хоча б по одному великому підприємству-координатору діяльності зарубіжних філій та компаній у кожному із центрів країн тріади (США, Західна Європа, Японія).

З вищевикладеного можемо зробити висновок, що місце ТНК нині визначається не так наявністю робочих рук і сировини, як якістю людського капіталу, інноваційною активністю, рівнем освіти та практичного

використання знань. ТНК з цією метою відкривають зарубіжні дослідницькі підрозділи, передусім, задля забезпечення потреб власних виробничих потужностей, створених у приймаючих країнах. Останнім часом дедалі частіше діяльність зарубіжних підрозділів націлена саме на використання глобального науково-дослідницького потенціалу, включаючи залучення висококваліфікованих науково-інженерних кадрів.

У сучасних умовах зростає роль захисту ключових компетенцій компанії. З цією метою ТНК спрямовують свої інвестиції, передусім, у ЗіП.

Відомо, що корпорації можуть розширити свою діяльність двома способами [9]:

- шляхом злиття з іншою компанією чи поглинання її;
- шляхом організації відповідного збуту самостійно.

Другий спосіб на сьогоднішній момент більшістю ТНК розглядається як менш ефективний, тому що простіше купити вже існуючий бізнес у країні, якщо він відповідає необхідним параметрам, ніж з нуля створювати новий.

Метою ЗіП служить досягнення синергетичного ефекту (отримання однією корпорацією додаткової вартості в результаті купівлі іншої корпорації) або втілення правила « $2+2=5$ ». Таким чином, акціонери обох корпорацій отримують вигоду від поглинання, оскільки вартість об'єднаної компанії перевищує сумарну вартість двох окремих компаній та диверсифікація, вироблена компанією А шляхом купівлі компанії Б, виявляється економічно доцільнішою, ніж купівля рядовим акціонером акцій компаній А та Б [8].

Можна виділити чотири основні види позитивного синергетичного ефекту ЗіП [1; 7; 9]:

- вдосконалення стратегії маркетингу та посилення ринкових позицій компанії збільшує дохід;
- економія за рахунок ефекту масштабу призводить до зниження витрат;
- зниження податків має місце у разі, коли корпорація-покупець може відняти збитки придбаної корпорації від свого оподаткованого прибутку.

Поглинаючи потенційного чи реального конкурента або зливаючись із ним, ТНК набувають і відповідних науково-дослідних підрозділів. У наукомісткій галузі це особливо притаманно фармакології, галузей зв'язку, біотехнологій, нанотехнологій.

Безумовно, роль ТНК на світовій арені є дуже значною. Насамперед, транснаціональні гіганти впливають на матеріальне виробництво: вони підкорили собі цілі галузі виробництва в масштабі як окремих країн і регіонів, так і світового господарства. На сьогоднішній день саме ТНК фактично вирішують ключові питання нового економічного і територіального поділу світу, формують найбільшу групу іноземних інвесторів і носіїв нових технологій у виробничій та невиробничій сферах.

Отже, сьогодні ТНК перетворилися на певну силу, що формує сучасний і майбутній вигляд світу. Вони перетворили світову економіку на глобальне виробництво, забезпечивши розвиток НТП, вони впливають не тільки на глобальне господарське життя, а й формують свої умови у світовій інноваційній діяльності та міжнародному поділі праці. При цьому ТНК виступають головною рушійною силою в процесі розширення інвестиційної діяльності, що дозволяє їм бути активними гравцями не лише на локальному ринку ЗіП, а й на зарубіжному.

.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що ТНК стали сьогодні головними матеріальними носіями транснаціоналізації економічної діяльності.

Проведене нами дослідження особливостей формування та розвитку ТНК показує, що перш ніж стати найвпливовішими суб'єктами міжнародних економічних відносин, вони історично пройшли низку етапів, кожен з яких супроводжувався появою нових чи розвитком стратегічних галузей промисловості, завоюванням нових ринків шляхом використання різноманітних методів експансії (від агресії до тихого проникнення в національні економічні та політичні процеси), використанням стратегій непрямого впливу тощо.

З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку відбувається постійне зростання ролі ТНК і масштабів транснаціоналізації, що виявляється в їх участі у створенні світового валового продукту, збільшенні частки міжнародного руху капіталу, робочої сили та інших ресурсів. Їхнє значення у світовій економіці підтверджується масштабами закордонних операцій у всіх галузях і сферах суспільного виробництва.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ВКЛАДУ ТНК У СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

2.1. Діагностика світогосподарських умов розвитку інвестиційної діяльності ТНК

Міжнародний рух капіталу приносить дохід ТНК. Для розуміння механізму міжнародного руху капіталу проаналізуємо теорії, що існують в економічній науці.

З погляду суб'єктів міграції капіталу розрізняють макро- та мікрорівень. Макрорівень – міждержавний перелив капіталу, що відображається статистично у платіжному балансі країн. Мікрорівень – міжнародний рух прямих інвестицій всередині приватно-корпораційного сектора, на частку якого припадає близько 60% вивезення капіталу [7].

Здебільшого іноземні інвестиції є приватним підприємницьким капіталом. За підсумками іноземних інвестицій відбувається формування зарубіжного виробництва, що об'єднує економіки різних країн тіснішими зв'язками, ніж це робить зовнішня торгівля – темпи зростання ПП значно випереджають темпи зростання світового експорту та валового внутрішнього продукту промислово розвинених країн.

Спочатку теорія фірми займалася вивченням ТНК, потім почали розроблятися окремі концепції, в основі яких лежать, передусім, ідеї американських економістів З. Хаймера про необхідність фірми мати переваги перед місцевими конкурентами під час здійснення ПП і Р. Коуза про наявність специфічного ринку всередині великої корпорації, а також Р. Вернона, який у своїй концепції життєвого циклу продукту пояснював феномен ТНК, насамперед, прагненням національних монополій завдати своїм закордонним конкурентам запобіжного удару [9].

До зазначених у табл. 2.1 теорій слід додати ще концепцію «гусей, які летять» К. Акамацу 1964 року, що характеризує процес появи «країн-переслідувачів» (ТНК країн, що розвиваються), які беруть участь у конкуренції з панівними країнами за схемою «надходження імпорту – поява національних виробників – їхній вихід на світові ринки» [4; 9]. Проте досвід країн Південно-Східної Азії та Латинської Америки показує, що ймовірність стати ТНК, пройшовши шлях від імпортозамінної стратегії до експортно-орієнтованої, дуже мала, і ця схема в теорії демонструє більшу дієздатність, ніж у реальній практиці.

Таблиця 2.1

Основні теорії ТНК (складено автором на основі [2; 5; 9])

Теорія	Ключові проблеми	Автори
Міжнародний життєвий цикл продукта	Потоки ППІ та торгівлі; вплив технології на міжнародний бізнес; значимість ринкових умов	Вернон (1966), Уельс (1972), Вернон (1979)
Монополістична конкуренція	Обґрунтування конкурентоспроможності та стратегій ТНК	Хаймер (1960), Кейвз (1971), Кіндлебергер (1969), Гроссе (1985)
Інтернаціоналізація	Експансія ТНК, в т.ч. за межами національних кордонів	Баклі і Кесон (1976), Рагмен (1981)
Трансакційні витрати	Структура та функціонування корпоративних ієрархій	Тіік (1976, 1986), Хенарт (1982), Кесон (1983)
Конкурентні переваги	Обґрунтування можливості ТНК конкурувати; підприємницька конкурентоспроможність	Кейвз (1971), Когут (1986), Гошел (1987), Портер (1990)
Електична теорія	Сукупність питань інтерналізації та конкурентних переваг	Даннінг (1977, 1988)
Арбітраж національних ринків	Сегментація національного ринку; напрямки потоків ППІ; міжнародні банківські операції	Алібер (1970)
Теорія переговорів	Договори з урядами країн базування та країн, що приймають; розподіл витрат і вигод між компаніями та урядами	Вернон (1971), Моран (1974, 1985), Глодвін і Вольтер (1980), Файєрвезер (1969), Робінсон (1964)

З погляду теорії галузевої та монополістичної конкуренції – модель монополістичних переваг, яка була розроблена З. Хаймером і далі розвинена Ч.П. Кіндлебергер, Р.Є. Кейвз, Г.Дж. Джонсон, базується на ідеї, що іноземний інвестор перебуває в менш сприятливій ситуації в порівнянні з місцевим: він гірше знає ринок країни і правила гри на ньому, у нього немає великих зв'язків, він несе додаткові витрати і більше страждає від ризиків. Тому йому потрібні додаткові, так звані монополістичні переваги перед місцевим конкурентом, за рахунок яких він міг би отримати більш високий прибуток як премію за інвестиційний ризик (ідеї Б. Олін), який отримується через переваги, що виникають у ході монополістичної конкуренції (Е. Чемберлін).

Для іноземного інвестора такі переваги можливі за таких умов: недосконалої конкуренції на місцевих товарних ринках (якщо він має оригінальний продукт); недосконалої конкуренції на ринках ресурсів (за наявності в іноземній фірмі досконалої технології, легкого доступу до кредиту, великого підприємницького досвіду); переваг у масштабах (можна отримувати більшу масу прибутку); сприятливого державного регулювання іноземних інвестицій (особливі пільги іноземного капіталу) тощо.

Відповідно до цієї теорії модель пояснює швидке зростання ППІ у світі тим, що для фірми підтримання виробництва на досить прибутковому рівні можливе за рахунок нових ринків, і тим, що на шляху експорту товарів і послуг існують різноманітні бар'єри.

Подібні ідеї лежать і в основі теорії конкурентних переваг, обумовлених володінням цінними активами (ownership advantage theory), що використовуються для проникнення на ринки зарубіжних країн через ППІ. Але ця теорія повністю не розкриває мотиви прямого інвестування, не відповідає на питання, чому компанії не реалізують свої переваги альтернативними способами, наприклад, через франчайзинг. Набагато ширша в цьому відношенні теорія, що особливо розповсюдилася в 1970-1980-х роках – транзакційних витрат та інтерналізації.

Обмеженість поля дослідження моделей прямих інвестицій призвели до появи моделі Дж. Даннінга, що виявилася найбільш вдалою завдяки перевірці на практиці (особливо в порівнянні з моделлю монополістичних переваг), яка називається «еклектичною парадигмою», побудованою на основі трьох аспектів ведення бізнесу на ринках зарубіжних країн.

Відповідно до цієї моделі фірма починає виробництво товарів та послуг за кордоном (тобто здійснює ПІІ) через дотримання трьох передумов [11]:

1) фірма має переваги в порівнянні з іншими фірмами в цій зарубіжній країні (специфічні переваги власника, Ownership) – економія на масштабі, бренд, унікальна технологія тощо;

2) фірма використовує за кордоном деякі виробничі ресурси більш ефективно, ніж у себе вдома (переваги місця розміщення, Location) – можливо, за рахунок нижчих цін на фактори виробництва, обходу тарифних обмежень та високих мит, отримання пільг чи гарантій збереження капіталу;

3) фірмі вигідніше використовувати ці переваги на місці, а чи не реалізовувати їх там, через експорт товарів чи експорт знань іншим фірмам (переваги інтерналізації, Internalization). Звідси інша назва – концепція OLI. В даний час еклектична модель ПІІ користується великою популярністю.

Поряд з цим еклектична модель була модифікована корейським дослідником Хвай-Чанг Муном, який показав, що компанія може здійснювати ПІІ, щоб за допомогою інтернаціоналізації своєї діяльності подолати власні недоліки. Таким чином, можна виділити групу інвестиційних стратегій ТНК, пов'язаних не з експлуатацією наявних (asset exploiting TNC strategies), а з додаванням нових активів (asset augmenting TNC strategies).

Якщо ж розглянути як різновид інвестиційну стратегію ТНК, то цікавою буде така схема, яку зазначено на рис. 2.1.

Причому кожен із зазначених на рис. 2.1 аспектів включає свої окремі сукупності, що являють собою свої керовані підсистеми або процеси, тобто одним визначенням поняття стратегії не вичерпується, а є високо інтегрованою, структурованою сукупністю взаємозалежних елементів.

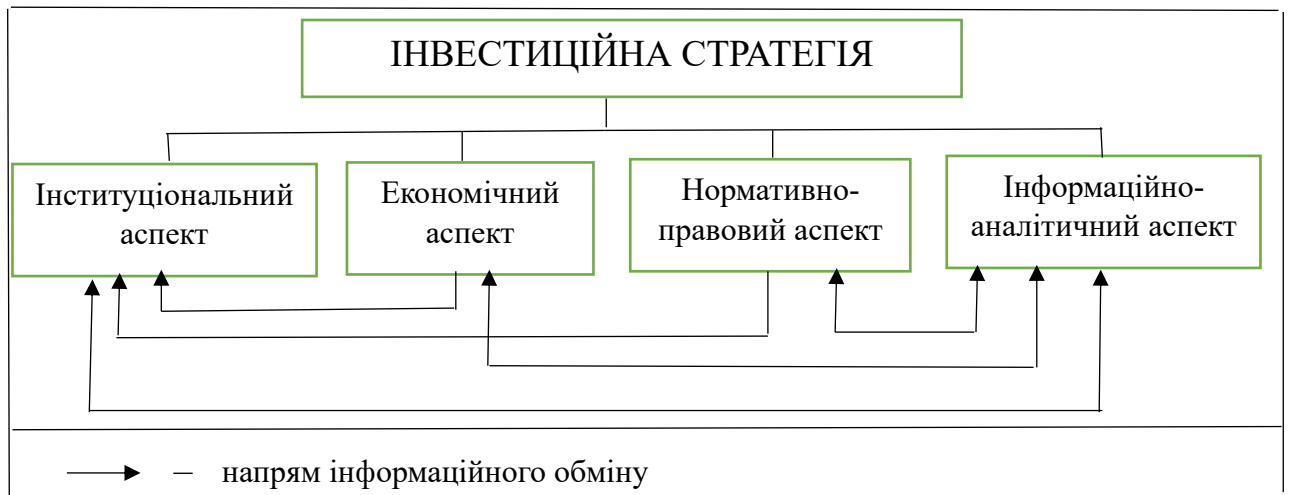

Рис. 2.1. Інвестиційна стратегія ТНК (розроблено автором)

Список країн-лідерів за кількістю ТНК у 2024 році очолює Китай, який і у 2003 році займав перше місце в рейтингу Fortune 500. У Китаї зареєстровано 142 ТНК, найбільш відомими з яких є Huawei Technologies, Lenovo та Haier.

На другому місці США, на частку яких припадає 136 великих ТНК. Серед лідерів такі, як Microsoft, Apple Inc., Nvidia, Amazon. Саме Microsoft та Apple зайняли топові місця.

Японія зберігає своє почесне третє місце за кількістю ТНК, яких налічується 41. До найбільш відомих відносяться: Toyota Motor Corporation, Sony Corporation, Keyence Corporation тощо.

Франція зайняла четверте місце, а п'яте місце за Німеччиною, де у 2023 році зафіксовано 27 великих ТНК із найбільшими показниками капіталізації. Це SAP, Siemens, Schwarz Group, BMW, Volkswagen та інші.

На шостій позиції Велика Британія. На території Сполученого Королівства у 2023 році базується 15 ТНК зі штаб-квартирами та мережею компаній [12].

ТОП-10 найбільших ТНК світу зазначено у табл. 2.2.

Отже, питання, чому ТНК віддають більшу перевагу саме прямому іноземному інвестуванню, а не торговим операціям, вичерпується розглянутими теоріями транснаціоналізації.

Виникає інше питання щодо зацікавленості у вкладенні ПІІ ТНК в ті чи інші країни.

Тут можемо виділити багато чинників, серед яких економія на різноманітних витратах виробництва, пов'язаних, переважно, з доступом до ресурсів як природним та трудовим, так і науково-технічним; наявність у тій чи іншій країні перспективних контрагентів, близькість із якими не тільки оптимізує процес виробництва, але й максимально дозволяє, якщо не нівелювати, то хоча б контролювати конкуренцію у цій галузі. Також інтерес у інвесторів викликають перспективні розвинені ринки чи ринки з впевненими темпами зростання, лояльне і навіть сприятливе до ПІІ законодавство, стабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, орієнтиром виступають і показники об'єктивно оціненого інвестиційного клімату.

Таблиця 2.2

ТОП-10 найбільших ТНК світу [13; 14]

Назва	Країна	Галузь	Прибуток, млрд дол. США
Walmart	США	Роздрібна торгівля	559,2
Amazon	США	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля	386,1
Apple Inc	США	Технологічна компанія	275,6
Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	Нафтогазова компанія	229,7
Alphabet Inc. (Google)	США	Пошукова система	182,5
Microsoft	США	Програмне забезпечення	168,1
Facebook	США	Інтернет-месенджери	86,0
Johnson&Johnson	США	Медичні та консьюмерські товари	82,6
Tencent	Китай	Інтернет-месенджери	74,7
Visa Inc.	США	Глобальна платіжна система	25,1

У зв'язку з цим корисний буде проведений нами економетричними методами аналіз з метою виявлення наявності та ступеня впливу цих факторів на рішення ТНК щодо інвестування, тобто на приплив ПІІ до країни. Відповідний аналіз представлено у пункті 2 розділу 2 цієї кваліфікаційної роботи.

2.2. Економетричний аналіз припливу ПІІ у приймаючі країни

Для отримання результатів часткового економетричного аналізу вибірки з 31 країни із різними рівнями економічного розвитку за 2023 рік [14-18] використовувався програмний пакет для аналізу «Gretl». За мету було взято дослідження та виявлення основних факторів, що впливають на динаміку припливу ПІІ у приймаючі країни (2022-2023 роки), а також визначення характеру такого можливого впливу.

Таким чином, пояснюваною змінною було визначено приплив ПІІ (InFDIf) в млн дол. США, в якості пояснюючих змінних виступили наступні фактори:

- ВВП у поточних цінах на душу населення, дол. (GDPper) – для класифікації країн на загальноприйнятій (ООН): групи розвинутих країн; РК; країн з перехідною економікою; менш розвинених країн;
- Відтік ПІІ, млн дол. США (OutFDIf);
- Середній темп приросту ВВП за останні 4-5 років, % – як показник темпів зростання економіки (AvGdpGr);
- Рівень безробіття, % від робочої сили (Unemp);
- Рівень інфляції, % (infl);
- Тривалість життя у роках обох статей (life);
- Форма правління: монархічна чи республіканська (Fmon, Frep);
- Обсяг експорту та імпорту в млн дол. США – характеризують залучення країни до світової торгівлі, а імпорт, зокрема, – ступінь лояльності тарифних обмежень до ввезених товарів, ресурсів, послуг (export, import);
- Експорт технологій у % від загального експорту – як показник науково-технологічної озброєності країни (Htexr) – інтерес може бути викликаний фактором близькості до джерел новітніх технологій;
- Сукупна пропозиція первинної енергії, млн тонн еквівалента нафти (tpes) – включає природні ресурси, експорт та імпорт, тому може

демонструвати привабливість у сенсі доступу сировинних ресурсів та економії на витратах інвестора;

- Кількість іноземних філій у країні, одиниць (affQ) – показник ступеня освоєння національного ринку;

- Зведений індекс освіченості населення (edind) – характеризують грамотність, отже, якість людського капіталу, привабливого для інвесторів.

При цьому ми були змушені уникати індексів, що характеризують різні аспекти інвестиційної діяльності та положення на світовому ринку ПП (індекс фактичного положення в галузі ввезення та вивезення ПП, індекс потенціалу в обсязі ввезення, індекс глобалізації, транснаціональності країни, інвестиційного клімату тощо), оскільки вони складаються з урахуванням низки чинників, які можуть між собою мати взаємозв'язки, тобто корелювати, що не буде сприятиме якості аналізу.

Вибірка за країнами наступна: Австралія, Бангладеш, Бахрейн, Бельгія, Ботсвана, Бразилія, Великобританія, Угорщина, Німеччина, Гонконг, Індія, Катар, Канада, Кенія, Китай, Кувейт, Латвія, Люксембург, Нігерія, Норвегія, Об'єднані Арабські Емірати, Румунія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Фінляндія, Франція, Чехія, Чилі, Шрі-Ланка.

У табл. 2.3 представлені основні характеристики вихідних даних, цікаві для детального аналізу.

Далі було проведено ряд операцій економетричного характеру, зокрема, тести всіх кількісних змінних на «нормальність розподілу залишків», побудову гістограм на їх основі та введення додаткових логарифмованих змінних, які мають великі переваги перед лінійними за точністю відображення будь-яких взаємозалежностей.

Внаслідок цього було побудовано кореляційну матрицю всіх факторів (Додаток А).

Таблиця 2.3

Описові статистики 31 обстеження (розроблено автором)

Summary Statistics, using the observations 1-31

Variable	Mean	Median	Minimum	Maximum
InFDIf	29391,6	11394,0	51,0000	175394,
OutFDIf	24850,0	2876,00	8,00000	216614,
GDPper	22778,5	13932,0	415,000	89923,0
AvGdpGr	4,90000	4,30000	0,900000	12,8000
Unemp	9,07010	7,20000	1,10000	40,0000
life	72,5774	75,2000	46,5000	81,9000
Fmon	0,387097	0,000000	0,000000	1,00000
Frep	0,612903	1,00000	0,000000	1,00000
infl	5,18168	3,39200	1,27800	14,4550
export	223606,	95106,0	3450,00	1,11232e+006
import	233016,	76514,0	3860,00	1,91957e+006
Htexp	11,3484	8,70000	0,100000	33,9000
tpes	241,058	45,2000	1,90000	2340,30
affQ	18648,8	1991,00	31,0000	280000,
edind	0,875935	0,914000	0,503000	0,993000
Variable	Std. Dev.	C.V.	Skewness	Ex. kurtosis
InFDIf	41853,1	1,42398	2,08548	4,01201
OutFDIf	46084,2	1,85450	2,74700	8,03098
GDPper	23224,4	1,01958	1,13877	0,771049
AvGdpGr	2,68229	0,547406	0,920390	0,760356
Unemp	8,64385	0,953006	2,54618	5,80269
life	9,29354	0,128050	-1,61996	1,84012
Fmon	0,495138	1,27911	0,463586	-1,78509
Frep	0,495138	0,807856	-0,463586	-1,78509
infl	3,79041	0,731503	0,928525	-0,409667
export	305227,	1,36502	1,88399	2,56241
import	392501,	1,68444	2,92366	9,27160
Htexp	10,4944	0,924752	0,770604	-0,628763
tpes	508,815	2,11076	3,18118	9,45949
affQ	52553,8	2,81808	4,25981	18,2273
edind	0,123320	0,140786	-1,37162	1,32254

В результаті видно, що можлива в процесі подальшого аналізу мультиколінеарність між багатьма перемінними, що пояснюють, у яких коефіцієнт кореляції по модулю більше 0,5. Але звернемо увагу на важливіший наступний висновок:

1. На пояснювану змінну InFDIf впливають: OutFDIf, export, tpes, Htexp, import, l_export, l_tpes, l_OutFDI, l_import. На іншу пояснювану, більш точну l_InFDIf – ті ж змінні, крім tpes, але впливають і l_affQ, l_infl (-), Unemp (-), life, infl (-), edind. Причому варто відзначити, що завдяки модифікованому фактору – логарифмованій – були виявлені ще кілька важливих залежностей, а саме: приплив ПІІ позитивний від кількості іноземних філій в приймаючій країні (сила залежності = 0,6458), тривалості життя населення (коефіцієнт кореляції 0,5178), освітнього рівня населення (0,5061) і негативний від рівня безробіття (0,5521) та інфляції (0,5496). Таким чином, ще є двічі підтверджені зв'язки: позитивно з відпливом ПІІ (0,8952), обсягом експорту (0,7543) та імпорту (0,8748), наявністю енергоносіїв (0,6965) та експортом технологій (0,6499).

Позитивні та негативні фактори впливу на залучення ПІІ до країни за наслідками проведеного нами економетричного аналізу представлено на рис. 2.2.

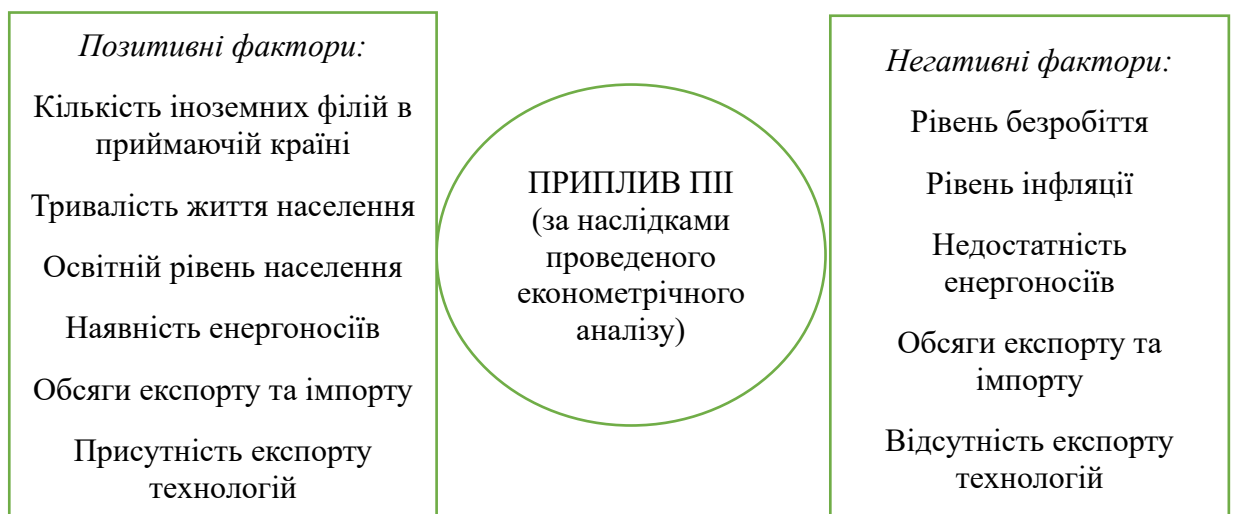

Рис. 2.2. Фактори впливу на залучення ПІІ до країни (розроблено автором)

Усі ці залежності мають емпіричні докази і розкриваються сутністю мотивів іноземного інвестування ТНК, які:

1) зацікавлені в:

- економії різних витрат виробництва, пов'язаних з трудовими, сировинними, технологічними ресурсами, та доступом до них;
- розширенні своїх ринків збуту, особливо в країнах із впевненими темпами зростання економіки, та створенні експортних баз;

2) остерігаються політичної, соціальної, фінансової, економічної нестабільності держави, зокрема, коливань валютного курсу, рівнів інфляції та безробіття.

Таким чином, інвестиційну діяльність ТНК можна формалізувати як складну відкриту динамічну систему. Інвестиційна діяльність ТНК динамічна, оскільки їй притаманні: цілісність, відносна відокремленість від оточуючого середовища, пов'язаність із ним, структурованість, багатоаспектність, цілеспрямованість тощо. Модель відкритої системи інвестиційної діяльності ТНК має наступний вигляд: входом є інвестиції, інвестиційні ресурси, інвестиційні рішення, а виходом – результат їх реалізації (соціально-економічний розвиток ТНК).

2.3. Міжнародні стратегічні альянси як сучасна тенденція розвитку ТНК та їх вплив на ПП

Останні 20-30 років стала вельми поширеною у світовій економіці практика створення стратегічних альянсів (СА) як довгострокових об'єднань у різних формах двох чи більше юридично самостійних фірм (зазвичай, великих і транснаціональних) задля вирішення певних узгоджених завдань з урахуванням загальних економічних інтересів [3; 19].

ТНК прагнуть гнучко поєднувати ЗіП з утворенням та розвитком СА зі своєю участю.

У СА можуть брати участь дві або більше фірм (головним чином, великих, рідше – середніх і ще рідше – дрібних) однієї й тієї ж країни походження (базування) або різних країн, які організовують партнерство у межах своїх національних господарств та (або) на міжнародній арені.

Як правило, йдеться про великі фірми (ТНК) різних країн базування, що вступають один з одним до СА для підвищення ефективності їхньої зовнішньоекономічної діяльності. Такі СА зазвичай називають міжнародними стратегічними альянсами (МСА).

Вступаючи в СА (МСА), ТНК переслідують ті самі основні, головні цілі, досягненню яких слугують їх стратегії. Це забезпечення фінансової стійкості та «максимізація ринку», довгострокова стабільність збуту і фінансового стану корпорації, збільшення норми та маси прибутку, підвищення рентабельності фірм-учасниць альянсу.

Всі ці цілі відіграють ключову роль у регулюванні ПП з боку ТНК.

Доступ ТНК на зарубіжні ринки через створення МСА забезпечує певні переваги (рис. 2.3).

Встановлення довгострокових відносин із місцевими фірмами для проникнення на зарубіжні ринки може бути основною причиною утворення МСА. Організації приймаючих країн можуть належати до мережі місцевих постачальників, дистриб'юторів, замовників, яких іноземні партнери можуть приєднати через альянс. Мотивовані стратегічними зусиллями, спрямованими на зростання потенціалу для отримання прибутку, ТНК організують МСА в РК та країнах з перехідною економікою, щоб розширити владу над ринком, який вони мають у своєму базуванні, щоб «зайняти» нову територію з меншими витратами і перешкодами в порівнянні з тими, які викликали б в результаті їх проникнення через дочірні компанії.

Реакція на торговельні обмеження з боку уряду приймаючої сторони є ще одним аспектом входження на ринок. Цей аспект був першопричиною утворення спілок ТНК з фірмами та урядами КР. Існуюча або передбачувана зміна законодавства, що передбачає необхідність для іноземних організацій

вступати в альянси з місцевими партнерами або визначає мінімальний відсоток участі місцевої організації, може також призвести до створення фірмою МСА, якщо остання прагне вийти на ці ринки.

Рис. 2.3. Переваги створення ТНК МСА (розроблено автором)

Водночас вимоги уряду до ТНК та вплив з його боку на останні є набагато меншими за значущістю факторами для утворення ними МСА порівняно з багатьма іншими обставинами – такими, як, наприклад, отримання доступу на ринок або досягнення економії від збільшення масштабу виробництва та збуту.

Так, компанія «Дженерал Моторс» через створені нею спільні підприємства (СП) отримує з Японії для збирання на ринках Канади, Західної Європи, Південної Африки та Австралії коробку передач та задній міст. Бразилія використовується як виробник двигунів малої потужності для американських та європейських ринків компанії «Форд» [19].

МСА можуть чинити і чинять тиск на конкурентів. Наприклад, в умовах глобалізації потенційна чи існуюча конкуренція для конкретної фірми може бути усунена чи ослаблена через створення МСА. Здебільшого це захисні кроки.

Разом з тим, МСА може мати і наступальну спрямованість. Так, одним із мотивів угоди, укладеної японською ТНК «Міцубісі Моторс» з південнокорейською «Хенде Моторс» про виробництво та збут серії дешевих моделей автомобілів, було запобігання можливої подібної угоди між конкурентами. Стимування японського автомобільного проникнення ринку США стало однією з причин організації СП «Дженерал Моторс» – «Тойота» [15; 20].

Створення розгалуженої мережі МСА може використовуватися як альтернатива вертикально інтегрованої компанії, як механізм влади для посилення ефективного впливу на ринок за допомогою контролю великих ТНК через дрібніші фірми над виробничо-розподільчим циклом з одного центру.

Важливим фактором мотивації для створення МСА є подорожчання чотирьох головних елементів системи бізнесу компанії: НДДКР, сучасних засобів виробництва, потужної мережі продажів і володіння торговою маркою, які є постійними витратами. Високі постійні витрати вимагають розширення обсягів виробництва у тому, щоб дати можливість фірмам окупити свої інвестиції та максимізувати прибуток. В результаті створюються так звані альянси (link alliances), особливість яких полягає в тому, що кожна з фірм виконує взаємодоповнюючі функції.

ТНК прагнуть щодо масштабних НДДКР створювати СП, а не укласти суто функціональні угоди. СП як організаційній формі надається перевага, оскільки саме у такому форматі полегшується обмін інформацією та забезпечується повсякденна координація. Придбання меншої частини участі також узгоджується з цими аргументами.

МСА у формі партнерств вертикального та горизонтального типів ТНК з фірмами-дистриб'юторами чи замовниками, перспективних та споріднених

диверсифікованих альянсів створюють можливість для отримання стратегічних вигод від співпраці.

Наразі серед найзначущих МСА можна виділити такі пари компаній, як IBM і Apple (в цілому IBM уклав майже 1000 стратегічних альянсів), Toyota і BMW, Microsoft і Nokia, Coca-Cola і Endomondo, GM і PSA Peugeot Citroën, Mazda і Toyota, Mahindra Group і Ford Motor Company [21].

Таким чином, МСА виступають як свого роду альтернатива здійсненню ЗіП. Вибір між МСА та ЗіП проводиться ТНК шляхом оцінки порівняльних переваг того й іншого у кожному конкретному випадку. Обидва варіанти відіграють істотну роль у регулюванні з боку ТНК їх прямих капіталовкладень за кордоном.

Висновки до розділу 2

Через теорії транснаціоналізації доведено чому ТНК віддають більшу перевагу саме прямому іноземному інвестуванню, а не торговим операціям.

Встановлено, що до мотивів іноземного інвестування ТНК належать: економія різних витрат виробництва, пов'язаних з трудовими, сировинними, технологічними ресурсами, та доступом до них; розширення своїх ринків збуту, особливо в країнах із впевненими темпами зростання економіки, та створенні експортних баз.

З'ясовано, що дієвим механізмом розвитку інвестиційної діяльності ТНК є МСА – окремий різновид співробітництва компаній. Критеріями МСА є: виникає у межах реалізації міжнародної стратегії ТНК, має вирішальне стратегічне значення для всієї корпорації, орієнтований на досягнення синергетичних ефектів, передбачає збереження незалежності компаній, фрагментарність зв'язків, автономність діяльності компаній-партнерів поза межами альянсу, довгострокову основу та тимчасовий характер, гнучкість утворення.

РОЗДІЛ 3.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ

3.1. Вплив діяльності світових ТНК на економіку України

Основними стратегічними інвесторами є ТНК. В Україні розташовані філії та виробничі потужності багатьох іноземних ТНК. Найбільш масштабними ТНК, які представлені в Україні, є Coca-Cola, Raiffeisen Bank International, Nestle, DXC Technology, McDonald's, Procter & Gamble, Inditex, Henkel, PepsiCo та інші [22]. Саме вони впливають на економічний розвиток приймаючої країни, забезпечуючи потоки ПІІ, нові робочі місця та конкурентну перевагу на міжнародному ринку товарів та послуг. У наведеній табл. 3.1 продемонстровані обсяги ПІІ від ТНК за період їхньої діяльності в Україні. Як можна побачити, ТНК інвестують значні кошти у створення нових виробничих потужностей, поглинання компаній та оновлення наявної виробничої бази.

Таблиця 3.1

Обсяги ПІІ ТНК за період їх діяльності в Україні, млн дол. США [22]

ТНК	Країна базування	Обсяг ПІІ
PepsiCo	США	750
British American Tobacco	Велика Британія	550
Coca-Cola	США	466
Procter&Gamble	США	270
Mondelēz International	США	200

За даними Національного банку України, протягом 2023 року приплив ПІІ в Україну становив 4,25 млрд дол. Це в 7,6 раза більше, ніж обсяг інвестицій за 2022 рік, але на 42% менше, ніж 2021 року. Загалом приплив ПІІ

у 2022 році був на рівні 2016-2018 років. Тоді Україна отримувала від іноземних інвесторів у діапазоні 3,7-4,7 млрд дол. щорічно. Проте навряд чи можна говорити про справжнє (реальне) відновлення інвестування з-за кордону. Основний приплив капіталу генерує бізнес, який працює і реінвестує одержаний прибуток [21].

Дослідження останніх тенденцій показують, що зацікавленість іноземних інвесторів вкладати ПІІ в українську економіку з кожним роком зменшується (рис. Б.1 Додатку Б).

Запас або накопичення ПІІ на початок 2024 року становив 55,2 млрд дол. США, що на 6,3% більше, ніж на початок 2023 року, і на 16,5% менше, ніж на початок 2022 року [25]. За даними податкового комітету Верховної Ради України, накопичені ПІІ, якщо порівнювати їх обсяги з країнами Центральної та Східної Європи, залишаються на низькому рівні (рис. Б.2. Додатку Б).

Згідно даних статистики Національного банку України основними інвесторами для України в період 2002-2023 років були: Кіпр, Німеччина, Нідерланди та Великобританія (рис. Б.3 Додатку Б).

Щодо розподілу ПІІ по секторах економічної діяльності в Україні, то слід відмітити лідируючі позиції за зацікавленістю іноземних інвесторів у промисловості з часткою більшою за 30 %, за нею йде сільське, лісове та рибне господарство з часткою 12,6%, транспорт, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність з часткою 12,1% (рис. Б.4 Додатку Б).

В умовах війни та глобальної невизначеності ТНК стикаються з проблемами інвестиційної діяльності в Україні (Додаток В). За даними Європейської Бізнес Асоціації [23], у 2023 році індекс інвестиційної привабливості України склав 2,44 з 5 можливих за шкалою Лайкерта. Більшість учасників опитування оцінили інвестиційний клімат України як скоріше несприятливий, що пов'язано з низкою негативних факторів (рис. 3.1).

Аналізуючи проблеми інвестиційної діяльності, варто дослідити і стимули, які імплементує український уряд задля залучення ПІІ. Для

підтримки інвестиційних проектів був прийнятий Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», який передбачає надання державних гарантій щодо незмінності законодавства, податкові пільги та інші преференції за умови, що проект буде реалізовуватись у стратегічному секторі, інвестиції будуть перевищувати 20 млн євро [27].

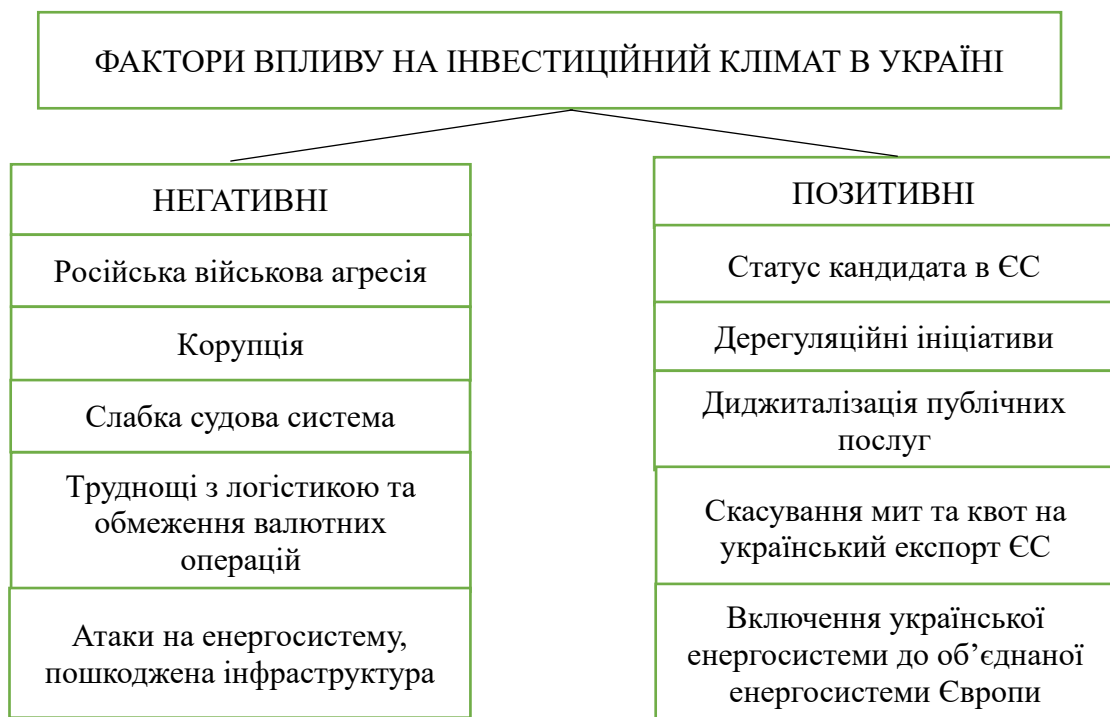

Рис. 3.1. Позитивні та негативні фактори впливу на інвестиційний клімат в Україні (складено автором на основі [24; 26])

Незважаючи на повномасштабну війну, ТНК, які мали потужності в Україні, продовжили інвестувати. Серед таких компаній варто виділити: Carlsberg, Cersanit, Kronospan, Laude, Nestle, Phillip Morris, Velux. Такі компанії інвестували у релокацію власного виробництва, соціальні проекти, а також ремонт пошкоджених виробничих потужностей внаслідок їх пошкодження. Однак деякі компанії здійснювали greenfield інвестиції, наприклад, компанія Nestle інвестувала 44,6 млн дол. США у будівництво нового підприємства [28].

Якщо говорити про залучення нових інвестицій, тоді варто розглядати галузі, які є необхідними для відновлення України та підтримки її конкурентоспроможності і боєздатності. За даними UkraineInvest [28],

найбільш перспективними галузями економіки є: агропереробка, автомобільна промисловість, важке машинобудування, виробництво електроніки, енергетика, інфраструктура, інноваційні технології, фармацевтика, аерокосмічна галузь та креативні індустрії. Однак основний фокус міжнародних компаній зараз становить оборонна промисловість.

Такі ТНК, як: BAE Systems, Baykar та Rheinmetall оголосили про початок будівництва виробничих потужностей на території України. Інвестиції цих компаній можуть перевищити 300 млн дол. США. Будівельна галузь також є однією зі стратегічних, адже Україна потребує і потребуватиме відбудови критичної інфраструктури, житлових будинків, які були пошкоджені через війну, тому іноземні ТНК активізували свою діяльність в цьому секторі. Низка міжнародних компаній (Rolls-Royce, Chicago Atlantic, та Wasatch Group) планують інвестувати у цей сектор більше ніж 250 млн дол. США [29; 30].

Тому існують напрями, у межах яких, на нашу думку, ТНК здатні сприяти відновленню і зміцненню економіки України (рис. 3.2).

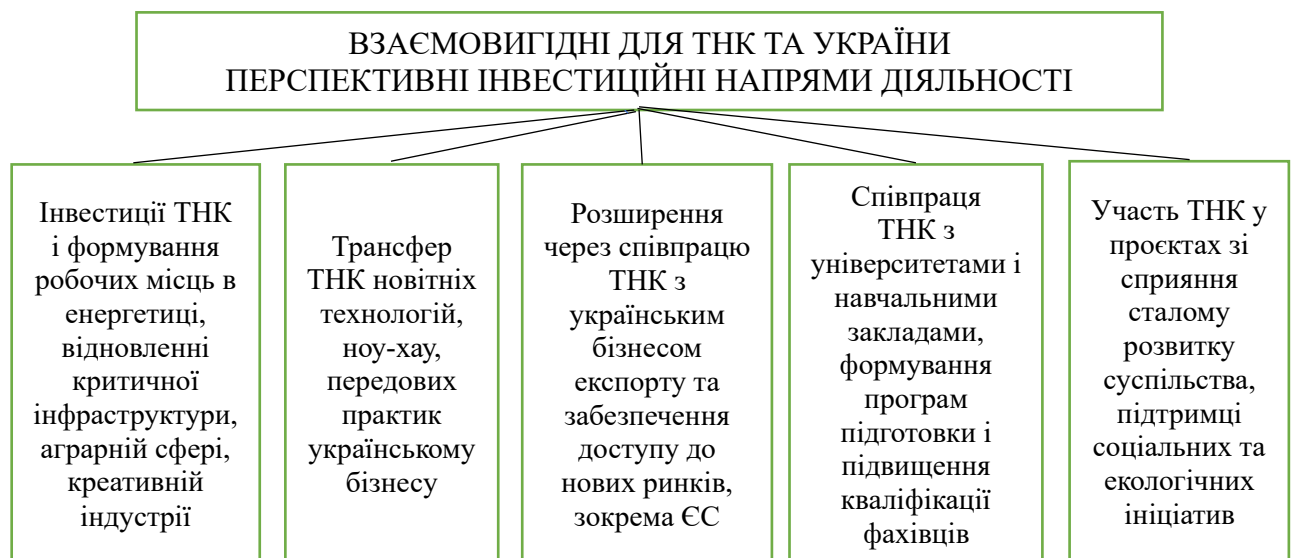

Рис. 3.2. Взаємовигідні для ТНК та української держави перспективні інвестиційні напрями діяльності (розроблено автором)

Отже, вхідні потоки ПІІ до України мають тенденцію до зростання, однак нестабільна геополітична та економічна ситуація значно впливають на обсяг цих інвестицій. Незважаючи на повномасштабну війну та низку факторів, що негативно відображаються на інвестиційному кліматі, інвестори продовжують інвестувати в економіку України. Провідні ТНК наразі зацікавлені у галузі оборонної промисловості та будівництва, тому український уряд має продовжувати стимулювати притік інвестицій за допомогою податкових стимулів, реалізації державних та міжнародних програм у партнерстві з іншими країнами та міжнародними організаціями.

3.2. Шляхи використання в Україні зарубіжного досвіду у сфері регулювання прямих інвестицій ТНК

Для того, щоб отримувати найбільші переваги від іноземних інвестицій, Україні необхідно враховувати зарубіжний досвід.

В останні роки США і провідні держави ЄС докладають все більших зусиль, щоб домогтися багатосторонньої угоди щодо інвестицій, яка не дозволить союзним країнам обмежувати інвестиційну діяльність ТНК і, можливо, портфельних інвесторів.

Ретроспективний аналіз показує, що ця позиція не така вже коректна: еталонні для лібералів США Великобританія, Франція, Німеччина, з малих країн – Фінляндія, Південна Корея, Тайвань та інші нині успішні національні економіки – не використовували політику вільних інвестицій до тих пір, поки не перейшли певний рубіж економічного розвитку.

В США для того, щоб іноземні інвестиції не призвели до втрати національного контролю над найважливішими секторами економіки з часів завоювання незалежності до середини ХХ століття, коли країна стала найбільшою світовою економічною державою, було прийнято велику кількість федеральних та місцевих обмежувальних законів, які концентрувалися на секторах: фінанси, кораблебудування та видобуток натуральних ресурсів.

Інший приклад – Ірландія – є хрестоматійним. Тільки тут успішна економіка була побудована на основі ліберальної політики по відношенню до іноземних інвестицій. Головними стимулюючими механізмами були:

- режим надання капіталовкладень, який вимагав лише, щоб фірми-одержувачі були міжнародно конкурентоспроможними;
- звільнення від податку на прибуток, зароблений від експортного продажу (скасований у 1991 році); заходи щодо скорочення регіональної нерівності; прискорена амортизація інвестицій у райони, що розвиваються; спорудження промислових зон у бідних областях за рахунок уряду.

Дуже ліберальний, але з щільним державним моніторингом режим для іноземного капіталу було прийнято у Республіці Корея. Одночасно було поставлено цілі: збільшення інвестицій, зростання зайнятості, поліпшення платіжного балансу, обмеження імпорту та експорту філій ТНК, зняття неефективності через неконкурентну ринкову структуру, обмін технологіями і на цій основі – оновлення промисловості. Передбачалася також протидія впливу ТНК на формування політики. У результаті такого жорсткого державного регулювання діяльності ТНК Південна Корея стала економічним «тигром» з ліберальною економікою.

Приблизно та ж політика забезпечила економічний успіх Республіці Китай на Тайвані.

Отже, досвід США, Англії, Франції, Фінляндії, країн Східної Азії показує, що на стадії зростання до кінця минулого століття ці держави зовсім не проводили ліберальну політику щодо іноземних інвестицій.

Мало того, спочатку ця політика майже завжди була заборонною для іноземного капіталу щодо землі та природних ресурсів. Тобто лібералізм як ідеологія перемагає лише тоді, коли країна усвідомлює себе розвиненою та впевнена у конкурентоспроможності національної економіки.

Тому в даний кризовий для економіки час перед Україною стоїть складне завдання: залучити в країну іноземний капітал з урахуванням його власних

стимулів та одночасно орієнтуючи його заходами економічного регулювання на досягнення національних цілей.

Для цього необхідно проведення узгодженого комплексу заходів у законодавчій та адміністративній сфері, спрямованих на максимально повне розкриття та використання інвестиційного потенціалу економіки та підвищення її привабливості для іноземних інвесторів. Ці заходи можна згрупувати за певними трьома напрямками:

- 1) базові заходи щодо створення сприятливого інвестиційного клімату;
- 2) правові та адміністративні основи діяльності іноземних інвесторів;
- 3) специфічні стимули для ПП.

На відміну від більшості країн Центральної та Східної Європи, Україна не змогла поки що вирішити завдання зі створення сприятливого інвестиційного клімату, що передбачає формування стабільних політичних та макроекономічних умов, захисту прав власності. Проте поліпшення інвестиційного клімату саме собою не здатне забезпечити різке збільшення обсягів іноземних інвестицій. Як показує досвід країн з перехідною економікою та КР поліпшення інвестиційного клімату є необхідною, але не достатньою умовою припливу ПП. Вирішення цього завдання вимагає реалізації заходів щодо створення правових засад діяльності іноземних інвесторів та специфічних стимулів для ПП, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України.

Для докорінної зміни ситуації та інтенсифікації припливу ПП в Україну у воєнний та повоєнний періоди необхідно переглянути політику в галузі іноземних інвестицій, спираючись на складові SWOT-аналізу, представлені у табл. 3.2.

Таким чином, українська політика стосовно ПП повинна включати такі обов'язкові характеристики:

- чітка послідовна стратегія, яка відображає серйозність та довготривалість намірів держави у залученні ПП, що викликає довіру інвесторів;

– узгодженість основних положень політики залучення ПІІ у всіх гілках влади на центральному, регіональному рівнях, а також у підприємницьких колах;

– відповідність декларацій та реальних дій.

Таблиця 3.2

Складові SWOT-аналізу залучення іноземних інвестицій в економіку України

[31; 32]

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
Нові виробничі потужності та робочі місця Вихід на зовнішні ринки Модернізація виробництв Розширення та диверсифікація експортного потенціалу Покращення діяльності малого та середнього бізнесу Вдосконалення конкурентного середовища Переймання закордонного досвіду і навичок у сфері управління	Витіснення з ринку вітчизняних товаровиробників Перехід прибутків до іноземних інвесторів Зростання залежності від іноземного капіталу Видобуток та експлуатація місцевого природного ресурсу Пристосування структури економіки до інтересів інвестора Зниження частки вітчизняних розробок Виникнення дефіциту платіжного балансу
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Надання гарантій швидких, прозорих і релевантних відповідей від зацікавлених державних структур Укладання угоди з MIGA про запуск механізму страхування інвестицій під час бойових дій Укладання угоди з ЄС, Норвегією, Швейцарією, Європейським інвестиційним банком щодо приватного страхування воєнних ризиків Включення логістичних шляхів до індикативних мап TEN-T Надання державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями Створення електронної платформи «Advantage Ukraine» з представленими інвестиційними проектами Обрання євроінтеграційного курсу	Знищення, пошкодження чи захоплення активів Зростання інфляції, зниження купівельної спроможності населення та конкурентоспроможності національних підприємств Проблема нестачі робочої сили, пов'язана з фізичною втратою населення внаслідок війни та високого рівня міграції Неспроможність відкриття нових проектів Скорочення транзитних можливостей, порушення міжнародної логістики Нестабільне податкове законодавство Високий рівень корупції та бюрократії Відсутність чіткого стратегічного управління щодо сфер залучення інвестицій з боку держави, неефективність використання залучених коштів

А для того, щоб іноземні інвестори дійсно зайшли в Україну ще під час війни необхідно змодельовати дієвий механізм управління іноземними інвестиціями, мати ефективні відповіді на виклики, що стримують їх залучення. За оцінками Світового банку, протягом наступних десяти років для відбудови зруйнованої інфраструктури Україні необхідно буде щонайменше 486 млрд дол. США [33] (Додаток Г), а для України західні інвестиції – це джерело коштів для відбудови економіки у повоєнний період.

3.3. Напрямки формування в Україні механізму взаємодії держави з ТНК у повоєнний період

Відповідно до висновків ЮНКТАД, регулювання поведінки ТНК, у т.ч. при здійсненні ПІІ, має базуватись на стандартах (принципах, правилах, процедурах), які враховують визначену бажану поведінку корпорацій у державах, в рамках якого вони планують діяльність. А щодо напрямків здійснення ПІІ необхідно передбачати сфери інвестування, де є широкі можливості стосовно свободи їх дій, високий рівень лібералізації діяльності та зобов'язання урядів щодо захисту інвестицій.

Регулювання державою інвестиційних стратегій ТНК має залежати від планованого напрямку діяльності філії, яка створюється корпорацією. Необхідно обмежувати експансію структур, що орієнтовані на «захоплення» місцевих ринків, про що вже зазначалося у пункті 2 розділу 3 кваліфікаційної роботи.

У цей же час варто заохочувати експансію ТНК, орієнтованих на створення нових робочих місць, що сприятиме покращенню платіжного балансу, посиленню позицій національної валюти та зниженню безробіття із паралельним зростанням загального технологічного і управлінського рівня.

Надзвичайно важливого значення набуває здійснення зваженої фіскальної політики, бо у випадку із ТНК встановлення високих податкових ставок призводить до падіння макроекономічних показників. Саме тому

надмірне оподаткування філій ТНК, що орієнтовані на експорт, є неприпустимим. У цей же час, із огляду на високу ймовірність негативного впливу варто обмежувати можливості для придбання ТНК місцевих підприємств. Застосування саме такої державної політики щодо регулювання діяльності ТНК доводить низка переваг та недоліків залучення ТНК для національної економіки, вказаних у додатках Д та Е.

На нашу думку, державне регулювання взаємодії національної економіки із ТНК має включати охоплення різних аспектів господарської діяльності.

У сучасних умовах глобальної економіки механізм оптимального національного регулювання процесів взаємодії національної економіки з ТНК полягає у гармонізації державного регулювання і політики корпорацій. Перспективний механізм має включаючи наступні запропоновані Немировською О.В. [34] блоки врегулювання взаємодії національної економіки з ТНК: сфера, принцип, напрямок, критерій, та інструмент діяльності (Додаток Ж). Варто розуміти, що ТНК не є благодійними організаціями, діяльність яких направлена на всебічний розвиток держави. ТНК переслідують цілком визначені цілі, пов'язані з максимізацією власного прибутку, тому розглядають у якості об'єкту інвестування саме ті галузі, які дозволять їм досягнути цієї мети, а не ті, які прагне розвивати приймаюча держава. У цьому контексті питання охорони навколишнього середовища, зниження соціального навантаження та дисбалансів галузевої структури, а також низка інших проблемних моментів здатні стати для ТНК бар'єром входу, до якого, до речі, окремі із них ставляться формально чи ігнорують. З іншого боку, стрімкий розвиток технологій певної галузі (завдяки інвестиціям ТНК) сприятиме розвитку показників НТП усієї держави та стимулюватиме спільні науково-технічні проекти, які є досить витратними у сучасних умовах. Наведені проекти становлять величезний інтерес для будь-якої економіки, часто стаючи об'єктами обговорення міжнаціональних регіональних органів і отримуючи значну законодавчу та фінансову державну підтримку.

Зазначений механізм регулювання в Україні взаємодії національної економіки та ТНК формується такими елементами взаємовідносин: правовими (нормативно-правове забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку товарів та послуг), адміністративними (оформлення контрактів за стандартними правилами, в т.ч. й за тендерними правилами), економічними (оподаткування та фінанси), соціальними (всі відносини, які пов'язані з людськими ресурсами та соціальною політикою України).

Механізм регулювання взаємодії української економіки та ТНК включає в себе трьох економічних суб'єктів: зарубіжні ТНК та інші міжнародні організації; публічні органи та інституції; вітчизняні підприємства, які наближаються до статусу ТНК, а також контракт (угоду) та його деталі. Тобто, цей механізм закріплює так звану «модель матеріально-речового державно-приватного партнерства» [34]. Інтерпретацію цієї моделі зазначено на рис. 3.3.

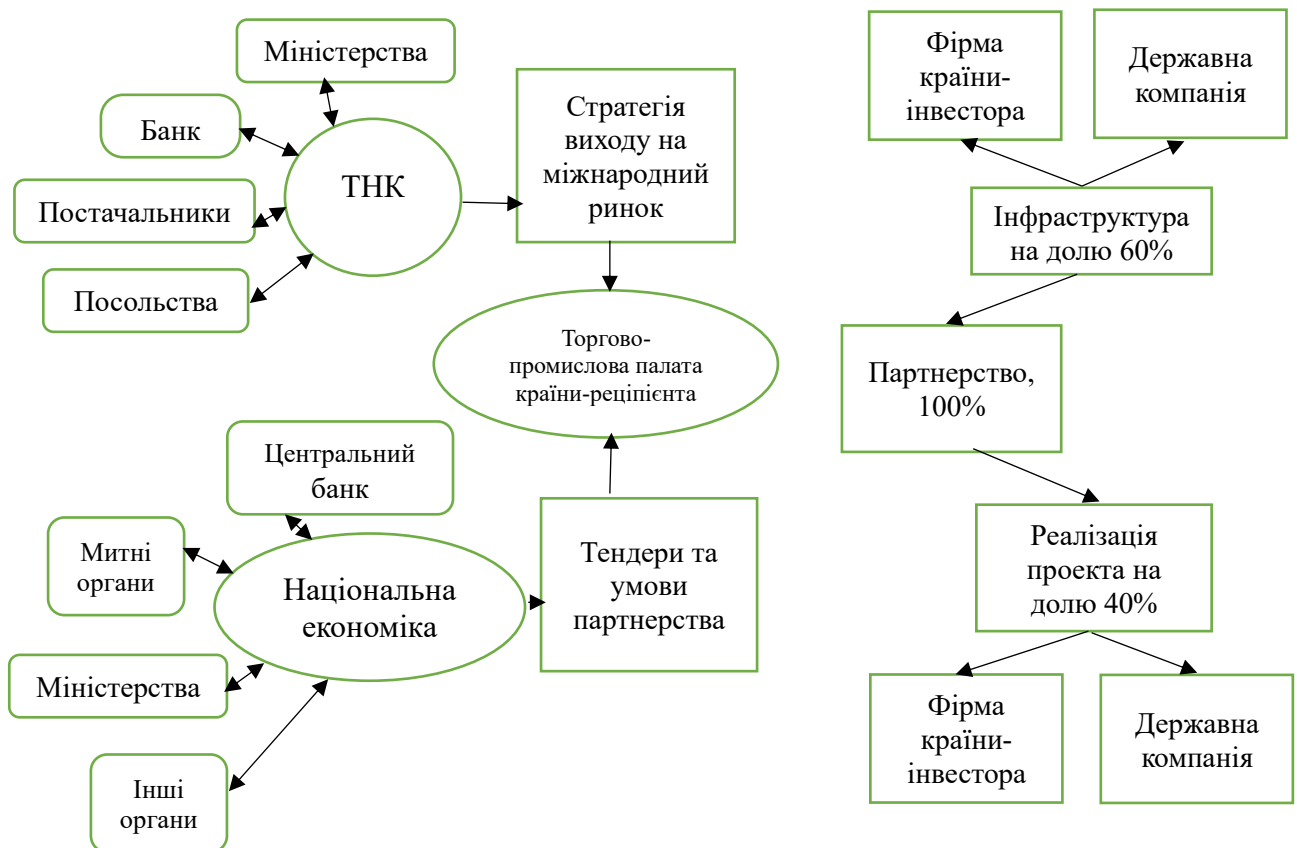

Рис. 3.3. Інтерпретація моделі механізму взаємодії національної економіки України з ТНК (складено автором на основі [34])

Крім вищевказаного механізму, з урахуванням поточної економічної ситуації в Україні, на підставі аналізу наукових праць [35-45] вважаємо, що для подальшого розвитку національної економіки, особливо у повоєнний період, наступні види можуть бути найбільш актуальними для впровадження:

- технологічні альянси: Україна має сильний технологічний потенціал у галузі ІТ та розробки програмного забезпечення, а технологічні альянси сприятимуть розширенню доступу до нових технологій, інновацій і ринків;

- експортні альянси: Україна активно розвиває експорт своєї продукції та послуг, а спільні маркетингові кампанії, участь у міжнародних виставках і ярмарках, а також спільні договори із зарубіжними партнерами дозволять знайти нових партнерів та диверсифікувати власні ринки;

- інноваційні кластери та партнерства: українські компанії можуть об'єднуватися для спільного дослідження і розробки, а також для комерціалізації інновацій, що сприятиме створенню нових робочих місць, зростанню економіки та підвищенню конкурентоспроможності країни;

- освітні альянси та партнерства: співпраця з закордонними університетами та науковими інститутами у проведенні наукових досліджень і розвитку освітніх програм, що відповідають потребам ринку, дозволить підвищити якість освіти та краще підготувати кадри для потреб вітчизняної економіки;

- альянси для розвитку інфраструктури: інфраструктурні альянси допоможуть залучити інвестиції і технології для повоєнного відновлення та розвитку інфраструктури, включно з транспортною, енергетичною та комунальною інфраструктурою, що сприятиме поліпшенню умов життя і роботи в країні.

Ці та інші бізнес-моделі альянсів можуть допомогти українським компаніям розкрити свій потенціал, підвищити конкурентоспроможність і стати успішними на світовому ринку. Ключовим фактором успіху є розуміння конкретних потреб і можливостей українських компаній, а також розробка стратегії співпраці, що сприятиме їхньому зростанню та розвитку.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що вхідні потоки ПІІ до України мають тенденцію до зростання, однак нестабільна геополітична та економічна ситуація значно впливають на обсяг цих інвестицій. Незважаючи на повномасштабну війну та низку факторів, що негативно відображаються на інвестиційному кліматі, інвестори продовжують інвестувати в економіку України. Провідні ТНК наразі зацікавлені у галузі оборонної промисловості та будівництва, тому український уряд має стимулювати притік інвестицій за допомогою податкових стимулів, реалізації державних та міжнародних програм у партнерстві з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Доведено, застосовуючи досвід зарубіжних країн, що лібералізм у сфері регулювання прямих інвестицій ТНК як ідеологія перемагає лише тоді, коли країна усвідомлює себе розвиненою та впевнена у конкурентоспроможності національної економіки. Тому в даний кризовий для економіки час перед Україною стоїть складне завдання: залучити в країну іноземний капітал з урахуванням його власних стимулів та одночасно орієнтуючи його заходами економічного регулювання на досягнення національних цілей.

Визначено, що у сучасних умовах глобальної економіки механізм оптимального національного регулювання процесів взаємодії національної економіки з ТНК полягає у гармонізації державного регулювання і політики корпорацій. В зв'язку з чим доречним є засосування в Україні механізму регулювання взаємодії національної економіки та ТНК, який формується такими елементами взаємовідносин: правовими (нормативно-правове забезпечення участі України у процесах транснаціоналізації міжнародного ринку товарів та послуг), адміністративними (оформлення контрактів за стандартними правилами, в т.ч. й за тендерними правилами), економічними (оподаткування та фінанси), соціальними (всі відносини, які пов'язані з людськими ресурсами та соціальною політикою України).

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми виконали завдання, визначені у кваліфікаційній роботі, та дійшли певних висновків теоретичного і прикладного характеру, які полягають у такому:

1. Встановлено, що ТНК в своєму еволюційному розвитку пройдено п'ять етапів, які описують суттєві розбіжності у стратегії, світогляді, орієнтації та практиці підприємств, працюючих більш ніж в одній країні. Одна з ключових відмінностей компаній на цих різних етапах – орієнтація: перший-третій етапи – це підприємства етноцентричної орієнтації, четвертий та п'ятий етапи – поліцентричної. При цьому, з'ясовано, що, будучи найбільшими інвесторами, ТНК постійно нарощують виробничі потужності, створюють нові робочі місця, стимулюють НТП, створюють нові види продукції та послуг, розповсюджуючи їх на периферії світового господарства, сприяючи соціально-економічному прогресу менш розвинених країн.

2. Виокремлено спільні риси у стратегії зарубіжного інвестування ТНК, а саме: формування цілей майбутньої операції; оцінка можливостей та рівнів конкурентоспроможності підприємства на новому ринку; вибір головного напрямку зарубіжної діяльності (торгівля, кооперація у виробництві чи науці); вибір організаційної форми зарубіжної діяльності; оцінка інвестиційного клімату в країні, що приймає; вивчення та вибір юридичних форм зарубіжних підприємств; розробка конкретної програми дій із можливими партнерами у приймаючій країні.

3. З'ясовано, що місце ТНК нині визначається не так наявністю робочих рук і сировини, як якістю людського капіталу, інноваційною активністю, рівнем освіти та практичного використання знань. В зв'язку з чим доведено, що сучасний етап розвитку ТНК характеризується не стільки появою глобальних корпорацій, як глибокою еволюцією стратегії своєї діяльності, що проявляється у тенденціях, направлених на перетворення ТНК на певну силу, що формує сучасний і майбутній вигляд світу.

4. Розглянутими теоріями транснаціоналізації досліджено питання щодо надання ТНК більшої переваги саме прямому іноземному інвестуванню, а також виокремлено чинники стосовно зацікавленості у вкладенні ПІІ ТНК в ті чи інші країни, серед яких: економія на різноманітних витратах виробництва; наявність у тій чи іншій країні перспективних контрагентів; присутність перспективних розвинених ринків чи ринків з впевненими темпами зростання; лояльне і навіть сприятливе до ПІІ законодавство; стабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні; показники об'єктивно оціненого інвестиційного клімату.

5. За результатами проведеного економетричного аналізу встановлено фактори впливу на залучення ПІІ до країн, серед яких до позитивних віднесено: кількість іноземних філій в приймаючій країні; тривалість життя населення; освітній рівень населення; наявність енергоносіїв; обсяги експорту та імпорту; присутність експорту технологій, до негативних – рівень безробіття; рівень інфляції; недостатність енергоносіїв; обсяги експорту та імпорту; відсутність експорту технологій.

6. За наслідками дослідження переваг створення ТНК МСА доведено, що саме розгалужена мережа МСА може використовуватися як альтернатива вертикально інтегрованої компанії, як механізм влади для посилення ефективного впливу на ринок за допомогою контролю великих ТНК через дрібніші фірми над виробничо-розподільчим циклом з одного центру. З'ясовано, що фактором мотивації для створення МСА є подорожчання чотирьох головних елементів системи бізнесу компанії: НДДКР, сучасних засобів виробництва, потужної мережі продажів і володіння торговою маркою, які є постійними витратами.

7. Обґрунтовано взаємовигідні для ТНК та української держави перспективні інвестиційні напрями діяльності, а саме: інвестиції ТНК і формування робочих місць в енергетиці, відновленні критичної інфраструктури, аграрній сфері, креативній індустрії; трансфер ТНК новітніх технологій, ноу-хау, передових практик українському бізнесу; розширення

через співпрацю ТНК з українським бізнесом експорту та забезпечення доступу до нових ринків, зокрема ЄС; співпраця ТНК з університетами і навчальними закладами, формування програм підготовки і підвищення кваліфікації фахівців; участь ТНК у проєктах зі сприяння сталому розвитку суспільства, підтримці соціальних та екологічних ініціатив.

8. Доведено, з урахуванням досвіду США, Англії, Франції, Фінляндії та країн Східної Азії, що ліберальна політика держави у сфері регулювання прямих інвестицій ТНК як ідеологія перемагає лише тоді, коли країна усвідомлює себе розвиненою та впевнена у конкурентоспроможності національної економіки. Тому, щоб іноземні інвестори дійсно зайшли в Україну ще під час війни, необхідно проведення узгодженого комплексу заходів у законодавчій та адміністративній сфері за трьома напрямками: 1) базові заходи щодо створення сприятливого інвестиційного клімату; 2) правові та адміністративні основи діяльності іноземних інвесторів; 3) специфічні стимули для ПІІ.

9. З метою залучення іноземних інвесторів в Україну для подальшого розвитку національної економіки у повоєнний період рекомендовано: 1) впровадити в дію механізм регулювання взаємодії української економіки та ТНК, який включає в себе трьох економічних суб'єктів: зарубіжні ТНК та інші міжнародні організації; публічні органи та інституції; вітчизняні підприємства, які наближаються до статусу ТНК, а також контракт (угоду) та його деталі і закріплює так звану «модель матеріально-речового державно-приватного партнерства»; 2) впровадити діяльність різних видів стратегічних альянсів: технологічних, експортних, освітніх, для розвитку інфраструктури та інноваційних кластерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Transnational corporations and economic development: from internationalization to globalization / edited by Ludo Cuyvers and Filip De Beule. Basingstoke [England]; New York : Palgrave Macmillan, 2005, P. 15.
2. OECD. Glossary of foreign direct investment terms and definitions URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/2487495.pdf>.
3. Lim Alwyn. «Global Fields, Institutional Emergence and the Regulation of Transnational Corporations». Social Forces, Vol. 99, no. 3, Oxford University Press, 2021, pp. 1060-85, DOI:10.1093/sf/soaa038.
4. Moran T. H. (2009). The United Nations and transnational corporations: A review and a perspective. Transnational Corporations, 18(2), 91–112. DOI: 10.18356/8cbf8f8c-en.
5. Code of Conduct on Transnational Corporations. UN. Economic and Social Council (1987, 1st sess.: New York). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/156251>.
6. Schwarz E. C. (2019). Human vs. machine: framework of responsibilities and duties of transnational corporations for respecting human rights in the use of artificial intelligence. Columbia Journal of Transnational Law, 58(1), 232-278.
7. Gale F., Gooch E. China's Foreign Agriculture Investments // Economic Information Bulletin Number. 2018. Issue 192. URL: https://www.researchgate.net/publication/324984953_China's_Foreign_Agriculture_Investments.
8. Шкляр В. Сучасний стан та наслідки діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації світової економіки. URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/118/115>.
9. Максименко А. Проблеми і перспективи діяльності ТНК. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 182-189.
10. Busemeyer M., Thelen K. Institutional Sources of Business Power // World Politics. 2020. Vol. 72. Issue 3. P. 448-480.

11. Grosse R., Behrman J.N. Theory in International Business // Transnational Corporations, vol. I, no. I (February 1992), P. 113.
12. Countries that Have the Largest Number of Transnational Corporations in 2024: Statistics. URL: <https://internationalwealth.info/offshore-business-abroad/strany-s-naibolshim-kolichestvom-korporacij-v-mire/>.
13. Євтушенко А. В. Транснаціональні корпорації (ТНК) та їх вплив на функціонування міжнародної економіки. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-geografi-v-9-klasi-na-temu-transnacionalni-korporaci-42525.html>.
14. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/2021/>.
16. Офіційний сайт Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки». URL: <http://iae.org.ua/>.
17. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
18. Офіційний сайт Держінвестпроєкту. URL: <https://nabu.gov.ua/tags/derzhinvestproekt>.
19. Транснаціональні корпорації в світовій економіці. 2023. URL: https://stud.com.ua/24946/ekonomika/transnatsionalni_korporatsiyi_svitoviy_ekonomitsi.
20. OECD, Transnational corporation investment and development 2022, Number 2. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeia2022d2_en.pdf.
21. Носова О. В. Прямі іноземні інвестиції ТНК як фактор інноваційного розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2021. Випуск 100. С. 45-56.
22. Forbes Ukraine: Інформація про British American Tobacco. URL: <https://forbes.ua/profile/british-american-tobacco-248>.

23. Іноземні інвестори вже повертаються. URL: <http://surl.li/wxnxxo>.
24. Савченко М.В., Степанюк В.Л. Залучення іноземних інвестицій в економіку України: тенденції, проблеми та перспективи повоєнного відновлення. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/06/6.24.topic_Maryna-V.-Savchenko-Viacheslav-L.-Stepaniuk-6-15.pdf.
25. Офіційний сайт НБУ. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>.
26. Європейська Бізнес Асоціація: Офіційний сайт. URL: <https://eba.com.ua/>.
27. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17 грудня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
28. UkraineInvest: Офіційний сайт. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/>.
29. Forbes Ukraine: Інвестують попри війну. Хто та скільки вкладає в Україну серед міжнародного та українського бізнесу? URL: <https://forbes.ua/money/investuyut-popri-viynu-khto-ta-skilki-vkladae-v-ukrainu-sered-mizhnarodnogo-ta-ukrainskogo-biznesu-oglyad-vidinvestanalitika-artema-shcherbini-08122023-1777>.
30. Прямі інвестиції за інструментами та секторами. Статистика зовнішнього сектору НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sectorexternal#5>.
31. Вітер В.А. Тенденції, проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в економіку України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/30.pdf>.
32. Апостроф: Хто інвестує в економіку України. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/economy/2020-09-23/kto-investiruet-v-ekonomikuukrainyi-nazvanyi-uspeshnyie-primeryi/210002>.
33. Війна не перешкода. Інвестиції в Україну зростають, але для відновлення замало. Що треба зробити владі? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/>.

34. Немировська О.В. Формування ефективного механізму взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Ірпінь, 2016. 241 с.

35. Information subsystem of agri-food enterprise management in the context of digitalization: the problem of digital maturity. *Journal of Hygienic Engineering and Design (JHED)*. 2022. Vol. 38. P. 243-252.

36. Kutsenko I. Modern methods of neutralization of the enterprise's economic risks. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: мат. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (27 березня 2020 р., м. Київ). Київ: КНУТД, 2020. С. 151-155.

37. Olshanska O. The strategic innovative development of integrated business models. Modern directions of scientific research development: proceedings of VI International scientific and practical conference, Chicago, USA, 24-26 November 2021. BoScience Publisher, Chicago, USA, 2021. P. 872-877.

38. Olshanska O.V. The innovative potential of integrated business structures: theoretical and methodological framework for evaluation and implementation = Інноваційний потенціал інтегрованих структур бізнесу: теоретико-методичний базис оцінювання та реалізації. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. №1 (6). С. 56-66.

39. Olshanska O. Financing innovative activities as a factor of ensuring financial and economic security of industrial enterprises in the conditions of continuous development. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2021. №11 (246). С. 42-50.

40. Olshanska O. The mechanism of public financial support for stimulation of innovation in integrated clusters. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2021. №10 (245). С. 32-40.

41. Puzyrova P. Risk management concept in innovative activities of modern enterprises. Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy: collective monograph / edit. Lyubomira Popova, Mariana Petrova. Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, 2020. P. 377-389.

42. Puzyrova P. The algorithm for constructing a decomposition matrix of innovative risks: the degree of their influence on innovation potential for integrated business structures in dynamic conditions of modern development. *Innovations and prospects of world science: proceedings of V International scientific and practical conference*, Vancouver, Canada, 29-31 December 2021. Perfect Publishing, Vancouver, Canada, 2021. P. 845-852.

43. Puzyrova P. The financial risks of innovative activities of integrated business structures: modern aspects of reduction and neutralization. *Modern directions of scientific research development: proceedings of VII International scientific and practical conference*, Chicago, USA, 22-24 December 2021. BoScience Publisher, Chicago, USA, 2021. P. 715-721.

44. The interstate development of human capital accounting: Assessment and modeling of the economic effect. *International Journal of Advanced and Applied Sciences (IJAAS)*. 2022. Vol. 9. Issue 4 (April). P. 35-43.

45. Tkachenko V. Fundamentals of financial and economic security management of Ukrainian enterprises. *Research Papers in Economics and Finance*. 2020. Vol. 4. No. 2. P. 41-51.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Кореляційна матриця (31 спостереження)

Correlation coefficients, using the observations 1-31

5% critical value (two-tailed) = 0,3550 for n = 31

InFDIf	OutFDIf	GDPper	AvGdpGr	Unemp	
1	2	3	4	5	6
1,0000	0,8952	0,1506	-0,3647	-0,2376	InFDIf
	1,0000	0,2264	-0,4403	-0,1634	OutFDIf
		1,0000	-0,2033	-0,3649	GDPper
			1,0000	-0,0908	AvGdpGr
				1,0000	Unemp
life	Fmon	Frep	infl	export	
0,3503	0,0483	-0,0483	-0,3885	0,7543	InFDIf
0,3345	-0,0924	0,0924	-0,3440	<u>0,7564</u>	OutFDIf
<u>0,5470</u>	<u>0,5234</u>	<u>-0,5234</u>	-0,3157	0,1163	GDPper
-0,2380	0,0376	-0,0376	0,4616	-0,2482	AvGdpGr
<u>-0,5853</u>	-0,3235	0,3235	0,4533	-0,2235	Unemp
1,0000	0,4069	-0,4069	<u>-0,6901</u>	0,3130	life
	1,0000	-1,0000	-0,2100	-0,1590	Fmon
		1,0000	0,2100	0,1590	Frep
			1,0000	-0,4059	infl
				1,0000	export
import	Htexp	tpes	affQ	edind	
0,8748	0,6499	0,6965	0,1960	0,4061	InFDIf
<u>0,9135</u>	0,5768	<u>0,6680</u>	-0,0043	0,3674	OutFDIf
0,1463	0,2379	-0,0116	-0,2081	0,4401	GDPper
-0,2679	-0,3365	0,0426	0,2851	-0,3446	AvGdpGr
-0,1944	-0,3339	-0,1888	-0,1436	<u>-0,5478</u>	Unemp
0,2887	0,4990	0,0684	0,0467	<u>0,7065</u>	life

Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6
-0,1673	-0,1551	-0,2506	-0,1345	0,2412	Fmon
0,1673	0,1551	0,2506	0,1345	-0,2412	Frep
-0,3386	-0,5750	-0,1713	-0,2162	<u>-0,5314</u>	infl
<u>0,9021</u>	<u>0,6350</u>	<u>0,7617</u>	0,4358	0,3783	export
1,0000	<u>0,6403</u>	<u>0,8538</u>	0,2890	0,3313	import
	1,0000	<u>0,5078</u>	0,3688	<u>0,5682</u>	Htexp
		1,0000	<u>0,5254</u>	0,1844	tpes
			1,0000	0,1782	affQ
				1,0000	edind
l_InFDIf	l_OutFDI	l_GDPper	l_infl	l_export	
0,7107	0,6700	0,2227	-0,4030	0,6789	InFDIf
0,5801	<u>0,6479</u>	0,3085	-0,3446	<u>0,6239</u>	OutFDIf
0,2309	0,3026	<u>0,8415</u>	-0,3544	0,2014	GDPper
-0,3357	-0,3169	-0,2786	0,4726	-0,2853	AvGdpGr
-0,5521	<u>-0,5351</u>	<u>-0,5050</u>	0,3816	<u>-0,5496</u>	Unemp
0,5178	<u>0,5520</u>	<u>0,6843</u>	<u>-0,6694</u>	<u>0,5126</u>	life
0,1052	0,1618	<u>0,5122</u>	-0,1850	0,0489	Fmon
-0,1052	-0,1618	<u>-0,5122</u>	0,1850	-0,0489	Frep
-0,5496	<u>-0,5247</u>	-0,4441	<u>0,9649</u>	<u>-0,5519</u>	infl
0,6333	<u>0,6487</u>	0,2165	-0,4728	<u>0,7892</u>	export
0,5925	<u>0,5961</u>	0,2153	-0,3611	<u>0,6769</u>	import
0,6119	<u>0,5615</u>	0,3285	<u>-0,6340</u>	<u>0,6605</u>	Htexp
0,4639	0,4369	-0,0028	-0,1911	<u>0,5461</u>	tpes
0,2403	0,0910	-0,1688	-0,2685	0,2959	affQ
0,5061	<u>0,5314</u>	<u>0,6500</u>	<u>-0,5747</u>	0,4689	edind
1,0000	0,7499	0,3707	-0,5245	0,8346	l_InFDIf
	1,0000	0,4642	-0,4998	<u>0,8264</u>	l_OutFDI
		1,0000	-0,4854	0,4210	l_GDPper
			1,0000	<u>-0,5748</u>	l_infl
				1,0000	l_export
	l_import	l_Unemp	l_tpes	l_affQ	
	0,7716	-0,1570	0,6368	0,4717	InFDIf

Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6
	<u>0,7086</u>	-0,0928	<u>0,5791</u>	0,3692	OutFDIf
	0,1413	-0,4236	-0,1010	-0,0325	GDPper
	-0,3423	-0,2255	-0,1582	-0,2821	AvGdpGr
	-0,4466	<u>0,8831</u>	-0,3226	-0,4002	Unemp
	<u>0,5198</u>	<u>-0,5109</u>	0,1764	0,4425	life
	-0,0435	-0,4416	-0,1390	-0,1804	Fmon
	0,0435	0,4416	0,1390	0,1804	Frep
	<u>-0,5162</u>	0,3430	-0,2796	-0,4392	infl
	<u>0,8181</u>	-0,1468	<u>0,7321</u>	<u>0,5253</u>	export
	<u>0,7626</u>	-0,1387	<u>0,6782</u>	0,4873	import
	<u>0,7284</u>	-0,2467	0,4530	<u>0,6894</u>	Htexp
	<u>0,6006</u>	-0,1779	<u>0,7280</u>	0,4299	tpes
	0,3206	-0,1253	0,3698	<u>0,5953</u>	affQ
	0,4624	-0,3545	0,1825	<u>0,5422</u>	edind
	0,8695	-0,2933	0,6768	0,6458	l_InFDIf
	<u>0,7971</u>	-0,4678	<u>0,6423</u>	0,4453	l_OutFDI
	0,3178	-0,4717	0,0178	0,1284	l_GDPper
	<u>-0,5322</u>	0,2795	-0,2883	-0,4383	l_infl
	<u>0,9510</u>	-0,4454	<u>0,8323</u>	<u>0,5992</u>	l_export
	1,0000	-0,3147	<u>0,8328</u>	<u>0,7224</u>	l_import
		1,0000	-0,2613	-0,1974	l_Unemp
			1,0000	<u>0,5290</u>	l_tpes
				1,0000	l_affQ

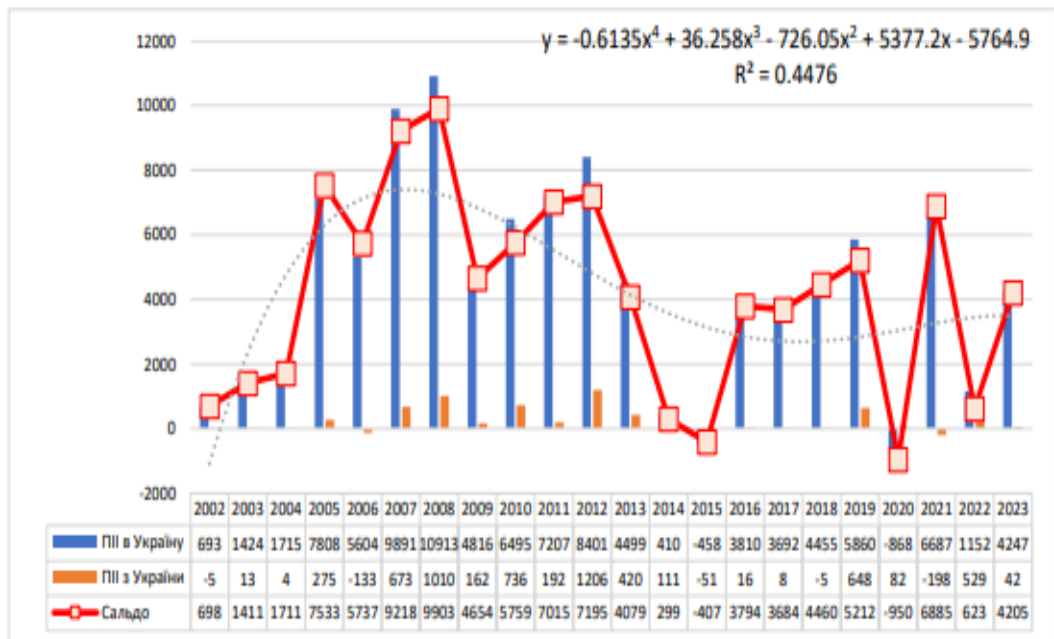

Рис. Б.1. Прямі іноземні інвестиції в Україні за 2002-2023 роки, млн дол. США [24]

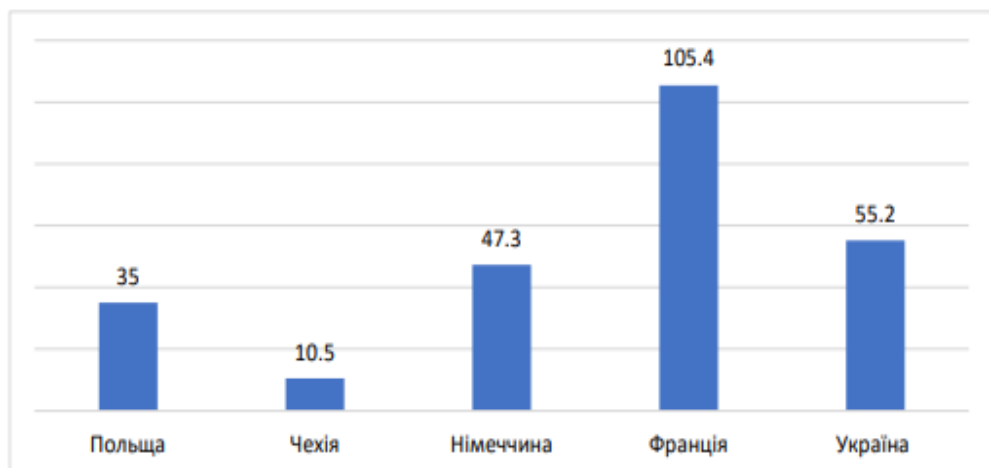

Рис. Б.2. Запас (накопичення) ПІІ за країнами у 2023 році, млрд дол. США [24]

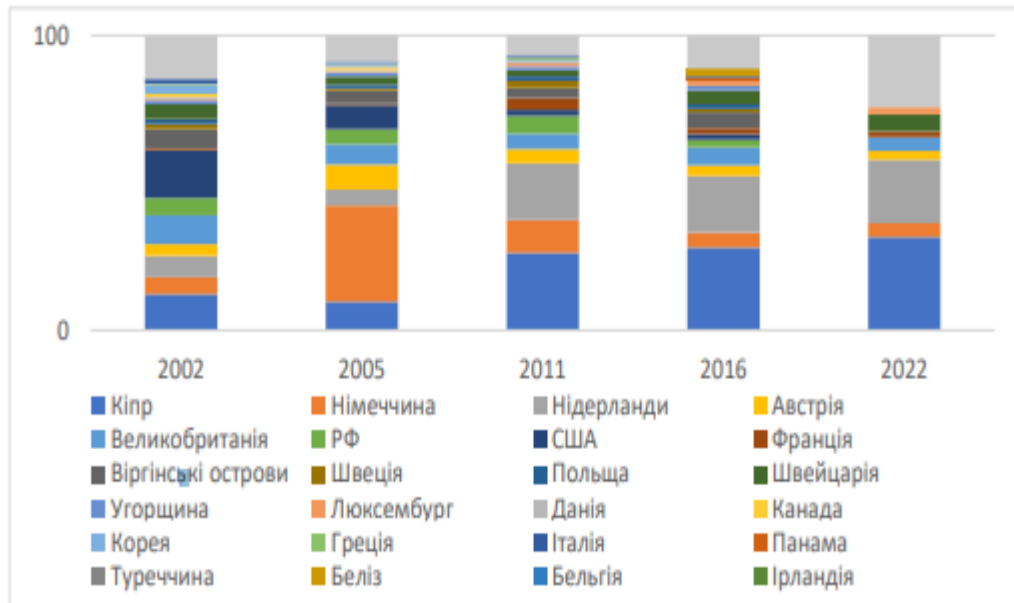

Рис. Б.3. Структура ПІІ в Україну за країнами походження за 2002-2022 роки, %, [23]

Рис. Б.4. Структура ПІІ в економіці України за видами економічної діяльності у 2022 році, %, [24]

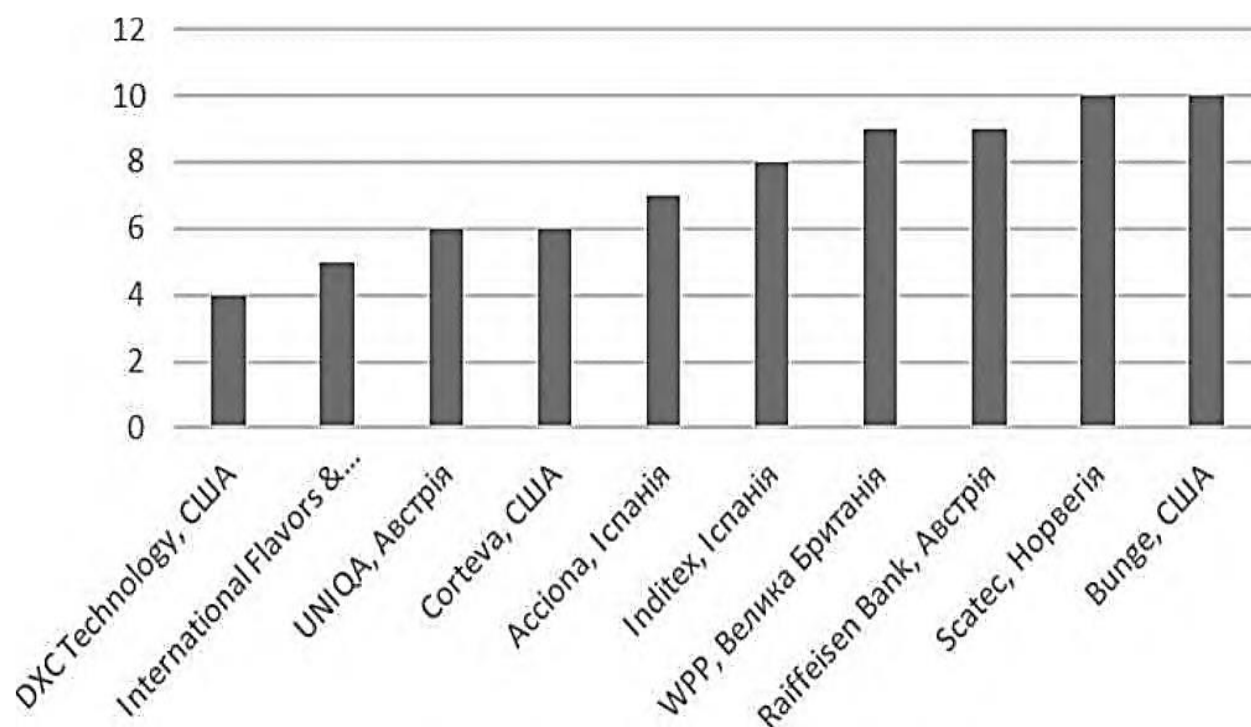

Рис. В.1. Топ-10 ТНК за рівнем збитків українських філій внаслідок російської агресії, у % [29]

Рис Г.1. Потреба в коштах для відновлення галузей української економіки у 2024-2034 роках [33]

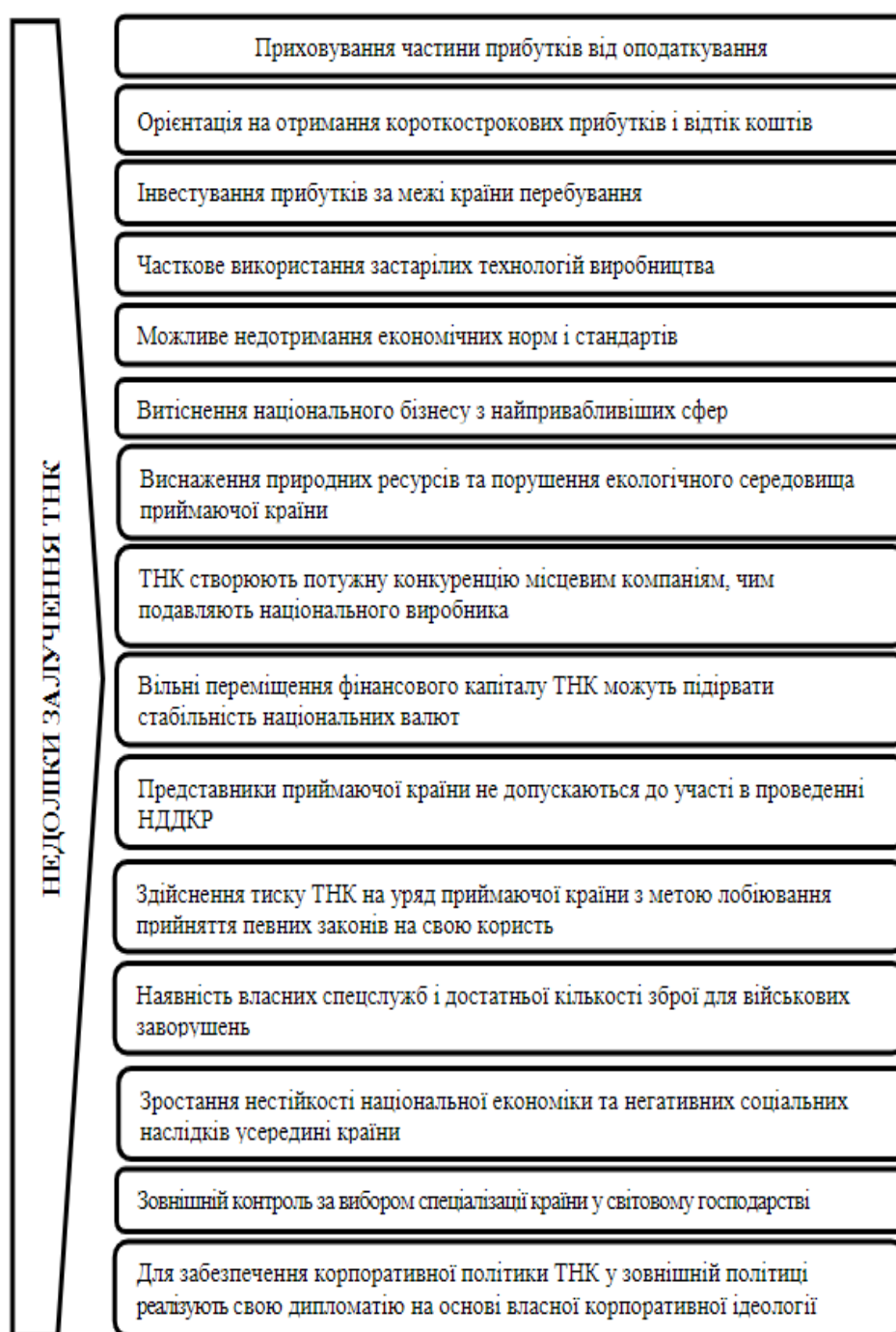

Рис. Д.1. Недоліки залучення ТНК для національної економіки [8]

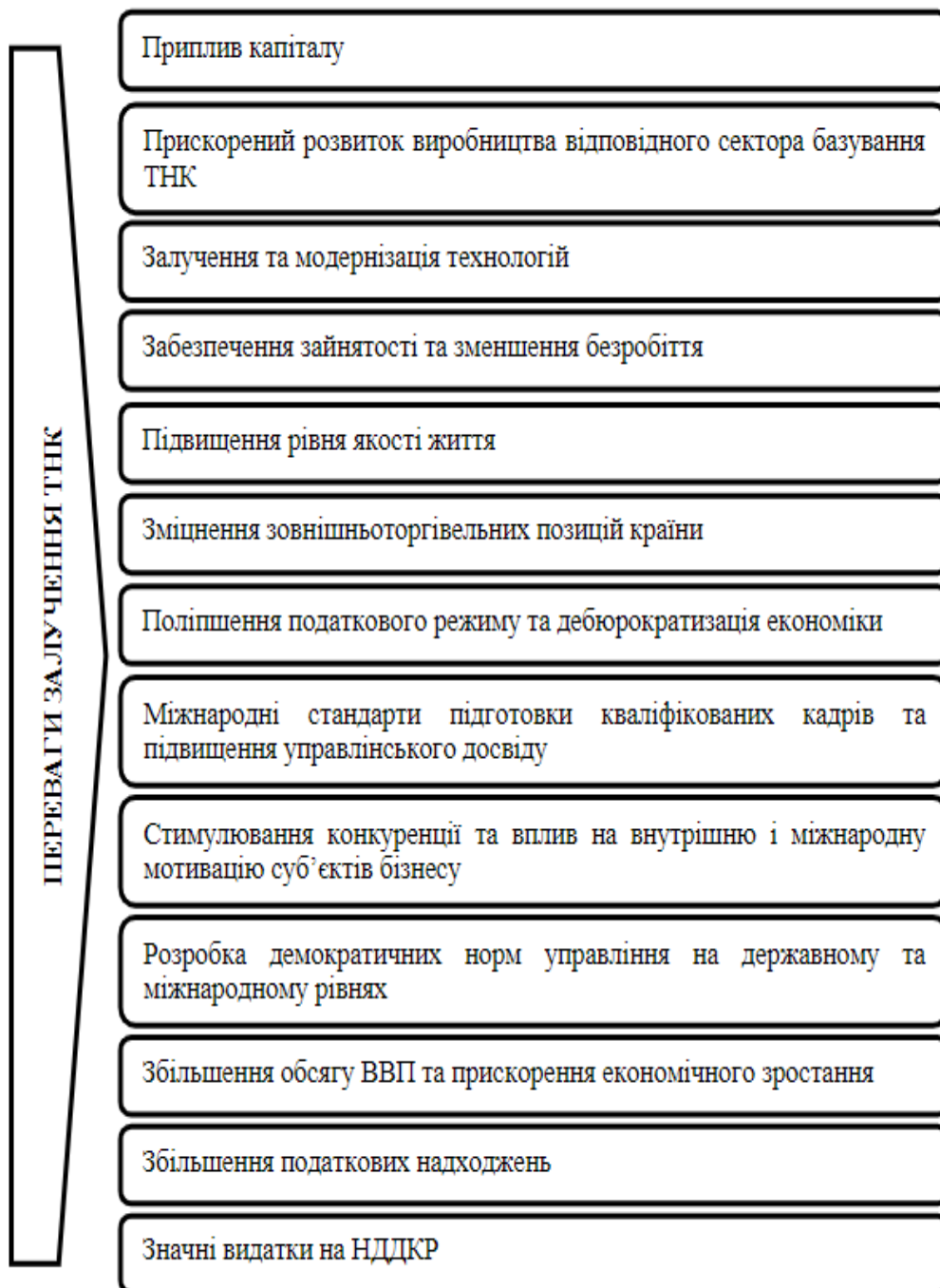

Рис. Е.1. Переваги залучення ТНК для національної економіки [8]

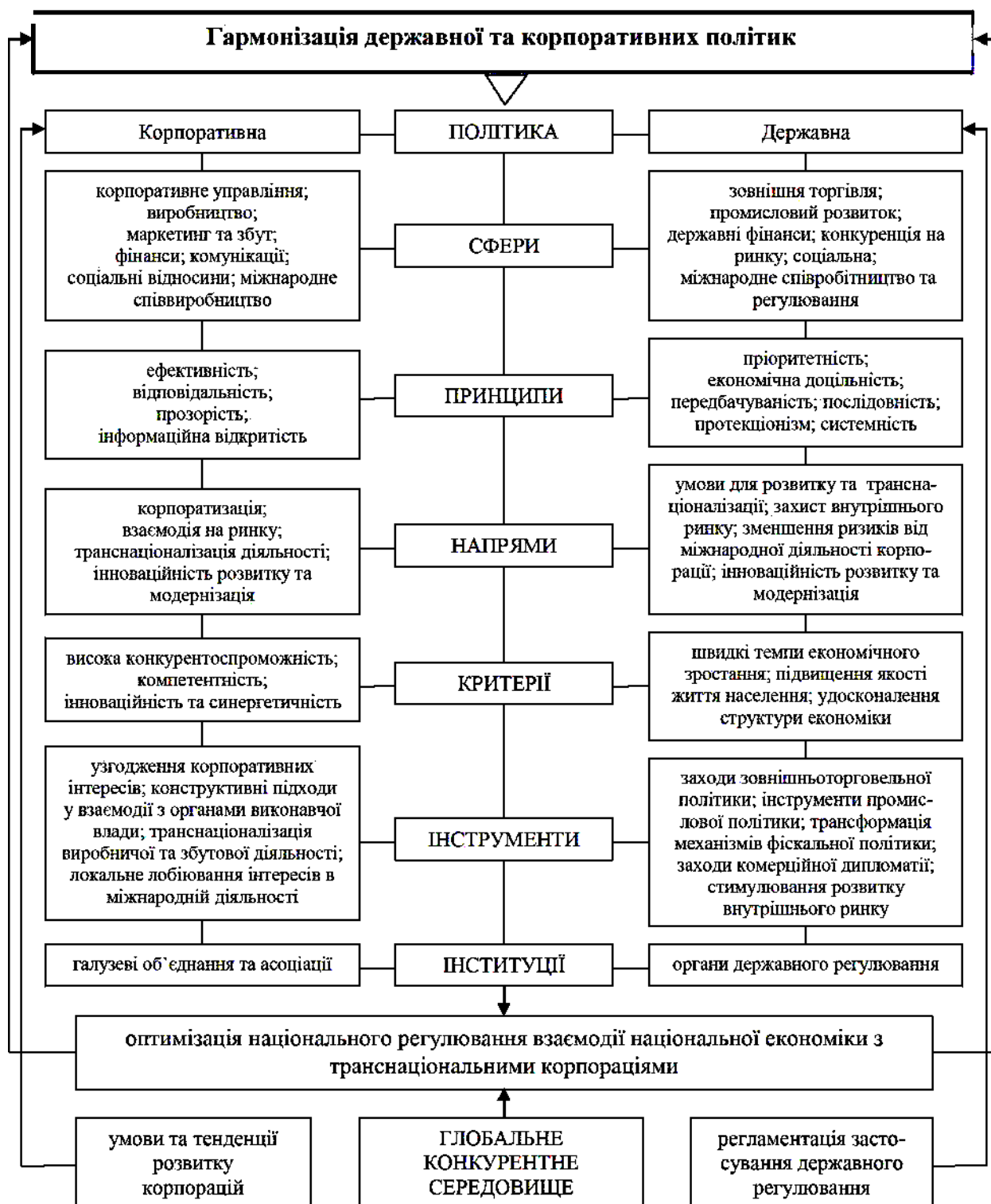

Рис. 3.1. Перспективний механізм вдосконалення елементів регулювання взаємодії національної економіки та ТНК [34]